Rok XII. **TYGODNIK KATOLICKI.** Rok XII.

№ 44. Grodzisk, 4. listopada 1871. № 44.

Tygodnik katolicki wychodzi co **Sobotę**. **Prenumerata** ćwierćrocznie wynosi: 1) **na pocztach pruskich** 1 tal. 20 sgr, 2) w **Galicyi** 3 fl. 3) w **Król. Polsk.** 2 ruble. 4) We **Włoszech** 2 tal. 5) We **Francyi** 2 tal. 5 sgr. 6) W **Turcyi** 2 tal. 10 sgr. 7) W **Ameryce** 2 tal. 15 sgr. 8) W **Australii** 2 tal. 20 sgr.
Listy z zagranicy adresować należy do **Poznania** (**Posen**, Grand Duché de Posen). — Redakcya przyjmuje tylko **frankowane** listy, reklamacye i korespondencye. Rękopisy nie zwracają się (tylko na uprzednie żadanie) i ulegają zniszczeniu.

Deum, qui proposito tuo favit hactenus, rogamus, ut potiora semper et uberiora eidem incrementa largiatur in sui nominis gloriam et gentis tuae utilitatem. (List Ojca św. Piusa IX. do Redaktora Tygodnika katolickiego.)

Sanctissimi Domini Nostri Pii Divina Providentia Papae IX.

ALLOCUTIO

habita die XXVII. Octobris anno MDCCCLXXI. ad S. R. E. Cardinales in edibus Vaticanis.

Ordinem Vestrum amplissimum, usitata ritus solemnitate intermissa, huc convocavimus, ut illud Vobiscum pro rei gravitate communicemus, quod ad consulendum spiritualibus christiani populi in Italia necessitatibus perficere decrevimus. Non opus est, Venerabiles Frates, ut hic Vobis ea recenseamus quae pluries in Nostris Allocutionibus aut in Nostris ad universos Episcopos datis encyclicis litteris deploravimus. Compertae enim sunt omnibus atque adeo exploratae, ut summa sine impudentia denegari, aut ad invidiam levandam excusatione tegi non valeant, hostiles et ingentes injuriae, quae jam pridem et continenter in hac afflicta Italia catholicae Ecclesiae et Apostolicae Sedi inferuntur, quasque occupata per vim hac Urbe Nos ipsi Vobiscum pati et videre cogimur, ita ut Regii Prophetae verbis dicere jure possimus: *vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, et labor in medio ejus et injustitia**). Equidem, Venerabiles Fratres, his tantis exundantium malorum fluctibus jam fere obruimur: at duriora etiam perpeti pro justitia, Deo infirmitatem Nostram confortante, haudquaquam refugimus: immo mortem ipsam libentissime oppetere parati sumus, si Deo misericordi placuerit pro Ecclesiae pace et libertate hujus hostiae humilitatem excipere.

Jamvero acerbissima semper, inter tam multas alias, doloris causa Nobis extitit viduitas longe plurimarum sedium, quae in misera Italia jamdiu suorum Episcoporum praesidio carent; ac illa porro exinde profecta spiritualis auxilii necessitas, qua fideles populi in tam calamitosa rerum ac temporum conditione quoditie magis premuntur. Cum autem ea necessitas talis evaserit, ut ei jam non possimus caritate Christi Nos urgente non occurrere, inspecto nempe ingenti numero viduarum Sedium et amplis frequentissimisque Italiae provinciis, quae vix duos aut tres Sacrorum Antistites numerant, inspecto diuturnae persecutionis in Ecclesiam impetu et conatibus impiorum ad fidem catholicam ex animis Italorum evellendam, inspectis maximarum perturbationum periculis, quae civili ipsi societati impendent, cunctandum amplius non esse judicavimus, quin opem dilectis filiis Italiae fidelibus, quorum etiam clamores de sua orbitate querentium ad Nos saepe pervenerunt, quantum in Nobis est, afferremus, iisque virtute spectatos praeficeremus Antistites, qui Dei gloria et negotio animarum salutis sibi unice proposito, in haec omnes suas curas et zelum adjiciant.

Suos itaque Episcopos viduatis Italiae Ecclesiis in nomine Jesu Christi Filii Dei partim hodierna die adsignamus, partim quamprimum in posterum constituemus, confisi fore, ut Ipse, qui nobis auctoritatem contulit et officium demandavit, propter infinitam misericordiam suam, omnibus difficultatibus, si quae huic Nostri ministerii operi opponi vellent, remotis curis hisce Nostris pro spirituali animarum salute unice susceptis, benedicat atque obsecundet. Simul autem coram universa Ecclesia protestamur, Nos cautiones eas, quae *guarentigie* appellantur, quemadmodum in litteris Nostris encyclicis die XV. Maii hoc anno datis luculenter ediximus, omnino respuere, et aperte declaramus, nos, in hac gravissima parte Apostolatus Nostri exercenda, potestate uti ab Ipso collata, qui est Pastorum Princeps et Episcopus animarum nostrarum, scilicet potestate a Jesu Christo Domino Nostro Nobis tradita in persona Beatissimi Petri, *a quo*, ut ait S. Innocentius Praedecessor Noster, *ipse Episcopatus et tota auctoritas nominis hujus emersit***)

Hac vero occasione silentio praeterire non possumus impiam quorumdam hominum in alia Europae regione temeritatem et perversitatem, qui a regula et communione Catholicae Ecclesiae misere deviantes, tum libellis omni errorum et mendaciorum genere refertis, tum sacrilegis inter se conventibus celebratis, palam inpugnant auctoritatem sacrosancti oecumenici Vaticani Concilii, veritatesque fidei ab eodem solemniter declaratas et definitas; ac praesertim supremam ac plenam jurisdictionis potestatem, quam Romanus Pontifex Beatissimi Petri successor in universam Ecclesiam divina ordinatione obtinet, nec non infallibilis magisterii praerogativam qua idem pollet, cum supremi Fi-

*) Psalm. 54.

** Epist. ad Conc. Carthagin.

delium Pastoris et Doctoris munere fungitur in fidei morumque doctrinis definiendis.

Quo autem hi perditionis filii contra catholicam Ecclesiam persecutionem saecularium potestatum excitent, persuadere istis fraudulenter conantur, Concilii Vaticani decretis veterem Ecclesiae doctrinam esse immutatam, ac ipsi reipublicae et societati civili grave inde periculum esse conflatum. Quibus calumniis, Venerabiles Fratres, quidnam iniquius, aut eodem tempore absurdius fingi vel excogitari potest? Nihilominus dolendum est alicubi accidisse, ut ipsi reipublicae administri huiusmodi improbis insinuationibus capti, et nullam rationem habentes offensionis populi fidelis, palam suo patrocinio tegere et favore confirmare in eorum rebellione novos sectarios non dubitarint.

Haec dum presse ac breviter hodie cum moerore Nostro apud vos conquerimur, meritam omnino laudem Nos tribuere debere intelligimus, spectatis regionis ejus Episcopis, quos inter Venerabilem Fratrem Archiepiscopum Monacensum honoris causa ultro nominamus, qui singulari animorum coniunctione, pastorali zelo, admirabili fortitudine et eximiis scriptis, veritatis causam contra hujusmodi conatus praeclarissime defendunt; hujusque commendationis partem universi etiam Cleri Populique fidelis egregiae pietati et religioni tribuimus, qui, Deo protegente, Pastorum suorum sollicitudini cumulate respondent.

At Nobis interea, Venerabiles Fratres, illuc convertendi sunt oculi et cordis vota, unde potest necessarium ac praesens auxilium adesse. Ne cessemus igitur noctes ac dies clamare ad Deum clementissimum, ut per merita Jesu Christi Filii sui lucem inmittat errantium mentibus, qua viae suae abyssum respicientes sempiternae saluti consulere non morentur, Ecclesiae autem suae in tanto certamine spiritum fortitudinis et zeli uberrime praestare pergat; eique maturare dignetur per oblationem sanctorum operum, per dignos fidei fructus, et sacrificia justitiae optatos propitiationis dies, quibus erroribus et adversitatibus destructis, ac regno justitiae et pacis restituto, laudis et gratiarum majestati Ejus debita sacrificia persolvat.

Odpowiedź Ojca św. na adres katolików zebranych w Einsiedeln.

W dniach 1—3 września było w Einsiedeln wielkie zgromadzenie katolików, którzy następnie u stóp Ojca św. złożyli piękny adres z wyrazem czci i wierności. Ojciec św. raczył odpowiedzieć wspaniałém brewem, które oto podajemy:

Venerabilibus Fratribus
Ignatio Episcopo Ratisbonnensi
Caspari Episcopo Hebronen. Auxil. Gebennensi et Dilectis Filiis Nobilibus Viris Principi Carolo de Isenburg-Birstein, aliisque pia perigrinatione Einsidlensi perfunctis.

PIUS PP. IX.

Venerabiles Fratres et Dilecti Filii, Nobiles Viri, Salutem et Apostolicam Benedictionem. Cum amantissimas litteras a vobis missas accepimus, eas libentissime perlegimus, gratumque Nobis fuit nomina vestra illis subscripta percurrere, quae vestrae virtutis ac religionis laudem multis argumentis Nobis et Catholico nomini perspectam praeseferunt. Magna autem cum consolatione in egregiis sensibus a vobis expressis respeximus arctam conjunctionem vestram in uno eodemque spiritu christianae fortitudinis ac zeli, constans ac praestans studium, quo causa Dei et Religionis inservire erecta alacrique mente contenditis, et singularem animorum vestrorum nobilitatem ac pietatem qua vos ad celebre Deiparae Virginis templus peregrinatione suscepta pro Nobis et Ecclesia tot malis vexata preces effundere, et virtutem vestram magis magisque roborare ac munire auxilio de sursum implorato in hoc contra impietatem certamine studuistis. Nihil magis cupimus Ven. Fratres et Dilecti Filii, quam persuasum vobis esse Nos probe intelligere quae laus et existimatio vestrae pietati et zelo debeatur, et gaudemus cogitantes quod in die belli viri fortes in Ecclesia Christi non desunt, intimamque spem fovemus fore ut Deus vos benigne respiciens, opera vestra suis auxiliis provehat, votisque vestris et Ecclesiae universae propitius adesse non moretur. Interim testimonium praecipuae caritatis et grati animi quem vobis largiter profitemur, hisce litteris Nostris Vobis exhibere studiosissime optamus, ac quanto possumus animi Nostri affectu preces Nostras ad Deum Clementissimum convertimus, ut benedictione sua zelum et perfectam vestram huic Apostolicae sedi devotionem prosequatur, et qui Nobiscum acerbitatem impii in Religionem belli et mala in societatem humanam ex impietate profecta defletis, vobis det valido instrumento esse ad defensionem suae causae et gloriam suam atque ad illum triumphum coronandum, quem justitia et veritas expectant in terris. Ad celestia autem omnia praesidia omnemque veram a Deo prosperitatem vobis conciliandam sit auspex, Apostolica Benedictio quam vobis Ven. Fratres vobisque, Dilecti Filii Nobiles Viri, singulis universis et nobilibus Familiis vestris ex intimo corde depromptam peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die XX. Septembris anniversaria luctuosae invasionis urbis. An. 1871.

Pontificatus Nostri anno vicesimo sexto.

PIUS PP. IX.

Adres młodzieży włoskiej do Biskupa Warmijskiego.

Katolicka młodzież włoska wystósowała do Biskupa Warmijskiego adres z wyrazem powinszowania i wdzięczności za Biskupie prawdziwie zachowanie się jego w ostatnich czasach, wobec rozporządzeń ministeryalnych. Oto adres noszący przeszło 500 podpisów młodzieży:

Praesul Excellentissime!

Ut primum compertum nobis fuit, quo animi robore catholici magisterii jura, ipsa nequidquam obluctante civili potestate, tutatus fueris, qua alacritate Varmiensi illi Religionis Doctori errorum semina adversus Pontificiae infallibilitatis doctrinam serenti restiteris; ingens nos laetitia cepit, quae unanimi nos consilio permovit, ut gratissimas ob eam rem animorum nostrorum significationes Tibi manifestaremus. Fieri sane non poterat, ob rerum conditionumque in quibus nos Romae versamur similitudinem, quin optatissimum nobis accideret quod nuper Varmiae, Te auctore gestum fuit. Nosti enim, quingentos eoque amplius juvenes consiliis hortatuque Summi Pontificis ab Archigymnasio Romano nos ultro secessisse, abrupto studiorum nostrorum curriculo, ne haereticorum Doctorum deliramentis ac vesaniae favere praesentia nostra videremur, simulque, ut unanimi hac secessione libertatem integritatemque doctrinae catholicae vindicaremus. Nostrum itaque omnium nomine, Praesul invictissime, germanas hasce gratulationes ac prona pectorum nostrorum sensa excipias, quibus Te nobilissimae illius causae, cui nos quoque servimus, custodem, vindicem, propugnatorem admiramur.

Quandoquidem vero novimus, uberes Pastoralis tuae sollertiae fructus a Te fuisse perceptos, pluresque adolescentium mandatis tuis obsequutos a Varmiensi Gymnasio abscessisse; illud etiam Te enixe obtestamur ut et adolescentes ipsos et religiosissimos eorum parentes certiores facias, summopere nos iis congaudere, quod christianae sapientiae proposito maluerint doctrinae cultura destitui, quam illam ab impurissimis haereticorum hominum fontibus haurire.

Iniqua profecto temporum rerumque conditio obversatur, quum obtentu specieque dogmatis de infallibilitate Pontificis teterrimum bellum adversus Pontificem ipsum, adversus Christi Ecclesiam, adversus fidem moresque exsitum est. Italiae praesertim Germaniaeque regiones, ob eorum impietatem quorum arbitrio manibusque res publica geritur, funestam hujus belli vim experiuntur. Illud tamen nobis solatio est, quod Christi Sponsa insectationes inter enata atque enutrita tantum abfuit ut detrimenti quidquam caperet, ut imo etiam pulchrior validiorque evenerit. Idem proculdubio hac nostra etiam aetate eventurum confidimus. Cujus rei quaedam

veluti pignora in ipsis Germaniae populis laeti perspicimus, ubi catholica res quo graviores adversariorum incursus patitur, eo animis opibusque validius roborata efflorescit. Faxit Deus Ecclesiae suae bono ut ubique locorum Pastores Tui similes christianum gregem tueantur, quorum ductu auspicioque insidias adversariorum eludat ac strenue pro Fidei caussa dimicans, victor existat. *Haec est*, enim, *victoria quae vincit mundum, fides nostra.*

Romae in festo Assumptionis Beatae Mariae Virginis anno MDCCCLXXI.

Z Wołynia 13 października.

Cały łańcuch moskiewskiego słnżebnictwa ubiega się na wyścigi, aby stosownie, do myśli rządu, ścieśniać na każdym kroku to wszystko, co się dotyczy religii i duchowieństwa katolickiego. Nie będziemy powtarzać wszystkich ukazów w tym przedmiocie z mikołajowskich jeszcze czasów, ani też późniejszych; wspomnimy tylko, że w r. 1868 wydano ukaz, aby żaden ksiądz katolicki nie wydalał się z obrębu swojéj parafii. Ukaz ten przysłany był konsystorzowi Żytomierskiemu dla ogłoszenia w dyecezyi, i napisany krótko, jak wszystkie ministeryalne ukazy dla tego, aby każdy policyjny czynownik stosował go według upodobania i rozwijał jego znaczenie z całą energią, na jaką we względzie prześladowania żywiołu polskiego i religii katolickiéj zdobywać się zawsze umie. Według brzmienia tego ukazu, nawet do sąsiedniéj parafii kapłanowi katolickiemu wyjechać nie wolno.

Jeszcze za czasów Bezaka rozpędzono z Dubna księży zwołanych przez dziekana dla odbycia rekollekcyi. Jakkolwiek wiele jest koniecznych potrzeb tak duchownych jako i urzędowych, wymagających wyjazdu nawet w obrębie dekunatu, nie tylko do sąsiednich parafii, w których kapłani jedni drugim pomagają w pełnieniu potrzeb duchownych, osobliwie w czasach liczniejszych zgromadzeń wiernych, jako w dnie świąt uroczystych i odpustów; nigdy jednak takowe wydalenie się kapłana nie trwa tak długo, aby kościół parafialny zostawał bez posługi duchownéj. I to zaczęło bardzo razić Moskali, że pomimo tylu i takich ścieśnień ze strony rządu, nabożeństwo katolickie, osobliwie w dni odpustów, tak uroczyście odbywane, ściągają mnóstwo pobożnych, więc i temu moskiewska policya, ile tylko może, przeszkadzać usiłuje. W jednym z kościołów na Wołyniu raz tylko do roku obchodzony jest odpust Nawiedzenia Najświętszéj Panny. Na ten więc odpust przybyło kilku księży z tegoż Dekanatu, a dwóch tylko z sąsiednich parafii do innego już dekanatu należących. Policya doniosła natychmiast o tém gubernatorowi, a ten zakomunikował raport ten jenerał-gubernatorowi Kijowskiemu. W skutek czego konsystorz katolicki w Żytomierzu otrzymał rozkaz, aby przypomniał wszystkim kapłanom dyecezyi ukaz z r. 1868 z tem zastrzeżeniem, że jeśli który z księży zechce wyjechać choćby na czas najkrótszy ze swojéj parafii, ma żądać od miejscowéj policyi biletu na wolny przejazd; ta zaś nie inaczéj go wydać ma prawo, jak tylko za przedstawieniem pozwolenia na takowy wyjazd od dyecyzyalnéj zwierzchności. Konsystorz więc spełniając rozporządzenie jenerał-gubernatora, przysłał zapytanie dziekanowi, który jest proboszczem kościoła, gdzie się odpust odbywał. Policya zaś miejscowa każdemu z kapłanów znajdujących się na odpuście rozesłała urzędowe zapytanie, dla czego bez biletu na wolny wyjazd wydalali się do miejsca tego. Każdy z księży tłómaczył się, że wyjeżdżał do dziekana z potrzeby urzędowéj. Dwóch zaś obcych dało tłumaczenie, że jako ich parafie graniczą z tą, w który odpust był obchodzony, jeździli dla pomocy w dopełnieniu posług duchownych zgromadzonemu ludowi. Jaki będzie dalszy obrót téj sprawy, śledzić nie omieszkamy. Pewni jednak jesteśmy, że się na tém nie skończy. Moskale tak dobrze umieją z niczego tworzyć akta obwinienia, że i tu nie zaniedbają, aby natworzywszy foliałów z téj sprawy, wyprowadzić w niéj w końcu formalne obwinienie tych gorliwych katolickich kapłanów.

Słowem, utrudnienia wszelkiego rodzaju dla duchowieństwa niezmierne. Ani potrzeba duchowna lub nawet urzędowa, ani choroba nie uwzględni żadnego kapłana sprawującego obowiązki parafialne. Zdarzyło się, że jeden z zasłużonych kapłanów w Żytomirzu dotknięty chorobą, miał sobie zaleconem przez lekarzy, aby odbył podróż do Krymu. Było to w roku upłynionym jeszcze w miesiącu marcu Władza dyecezyalna podała dla niego o paszport, który dopiero w półtora roku, to jest w końcu bieżącego miesiąca został mu przysłany. Teraz więc na zimę téj podróży przedsiębrać nie może, gdyż czas zimowy nie sposobny do kuracyi; sama zaś choroba, która przez czas tak długi znacznie się pogorszyła, nie pozwala mu w porze zbliżającéj się już zimy korzystać z udzielonego paszportu. Paszport ten, gdyby nawet chory dożył wiosny, służyć mu nie może; gdyż prawo zastrzega, aby po otrzymaniu paszportu wyjazd w przeciągu trzech tygodni nastąpił pod karą stracenia prawa wyjazdu za otrzymanym paszportem. Prosić więc trzeba o inny, który znowu za półtora roku przyjść może. Jest to zatem niczem więcéj jak największą szykaną rządową, pokrytą pozorami formalności urzędowych, które są dotkliwsze, niż wszelkie odmówienia natychmiast dane. (*Czas*).

Wiadomość historyczna o dawnéj kollegiacie św. Michała w Lublinie.

Miasto Lublin, przez lud okoliczny Lubinem pospolicie nazywane, należy do najstarożytniejszych miast Polski. Ztąd oko badacza znaleść tam może wiele pamiątek przeszłości, których ani czas, ani źli ludzie dotąd znaleść i zniszczyć nie zdołali. A pomiędzy niemi — jak wszędzie u nas, główne miejsce zajmują świątynie pańskie; bo téż po Krakowie Lublin od bardzo już dawnych czasów chlubił się największą ich liczbą — ze wszystkich miast polskich. Wprawdzie nieszczęścia krajowe i niedbalstwo późniejszych pokoleń, niejednéj z tych świątyń dozwoliły upaść w ruinę lub uledz innemu przeznaczeniu,—nie jedną z nich wróg obrócił na cerkiew lub kazarmy; mimo to, dziś jeszcze, po ostatniém prześladowaniu podniesioném przez schizmę, — istnieje w Lublinie piętnaście kościołów katolickich[1]).

Czy jednak długo zdoła się utrzymać ta liczba świątyń pańskich? Bogu tylko wiadomo! Nieprzyjaciel kościoła tak pilnie czychający na odarcie z barw katolickich nieszczęsnéj Polski, nie omieszka bezwątpienia korzystać z najmniejszéj naszéj obojętności. Jak często mu się to udawało, między wielu innymi, smutnym tego dowodem jest nieistniejąca już dziś starożytna kollegiata Lubelska.

Przeszedłszy z krakowskiego przedmieścia przez bramę krakowską wystawioną za Kazimierza W. zachodzi się w najstarożytniejszą dzielnicę Lublina. Ulice wązkie, gmachy skupione i piętrzące się w górę, zastanawiają najprzód. Idąc daléj ku bramie odgraniczającéj dawną dzielnicę żydowską, dwa tylko przestronniejsze miejsca — jakby dwie oazy — zwracają przechodnia oko: jedno z nich, na którém stoi okazały gmach Trybunału, a w około niego najstarożytniejsze domy i kamienice; drugie jest właśnie to, do którego w opisie swoim zmierzamy. Niczém jednakże niezdolne zatrzymać naszéj uwagi, — chyba, gdybyśmy pragnęli ucieszyć wzrok nasz pięknym widokiem ja-

---

1) Są one następujące: 1. *Katedralny św. Jana* (pojezuicki). 2. *Św. Stanisława* (przy nim jedyny klasztor etatowy na Dyecezye: Lubelską Podlaską — zamieszkały od 10u kapłanów Zakonu kaznodziejskiego)... 3. *Św. Trójcy* (zamkowy). 4. *Uniacki.* 5. *Poaugustyniański* (dziś parafialny na przedmieściu). — 6. *Św. Mikołaja* (którego założenie odnoszą do czasów zaprowadzenia Wiary św. w Polsce; — dawniéj parafialny-przedmieściowy). — 7. *Pobonifraterski* (szpitalny — niegdyś karmelicki). — 8. *Po karmelitański* (bosi). — 9. *Siostr miłosierdzia* (niegdyś Karmelitanek). — 10. *Św. Ducha* (miejski, niegdyś był przy nim Szpital w którym zmarł F. Klonowicz). — 11. *Pokapucyński.* — 12. pp. Wizytek (dawniéj pp. Brygidek). — 13. *Pobernardyński.* — 14. *PP. Bernardynek.* — 15. *Pomisyonarski* (seminaryjski). W tych kościołach do dziś dnia nabożeństwa odprawiane bywają. —

Ślady widoczne kościołów katolickich, dawniéj jeszcze uległych innemu przeznaczeniu, noszą na sobie następujące budowle; 1. Fabryka mydła (pofranciszkański). 2. Skład żelaża (poszarytkowski). 3. Magistrat (po karmelitański). 4. Cerkiew prawosławna (powizytkowski). 5. Młyn (poreformacki). 6. Koszary wojskowe (dawniéj kościół św. krzyża a przy nim Dominkanie Obserwanci). —

kiego użycza odkryta tém miejscem przedmiejska okolica, mogłoby nam posłużyć za wygodny podnóżek. Na tym przecież najwyższym wzniesieniu poziomu miasta, przed niewielu jeszcze laty, stała poważna świątynia, któréj szczyt wieżowy przechodził wszystkie a tak liczne szczyty wieżyc lubelskich swą wysokością. Lubo co do obszaru nie mogła się równać z wielu innemi świątyniami w kraju naszym, to co do starożytności, a zwłaszcza co się tyczy przywiązanego do niéj historycznego podania, — zaliczała się do tych drogich pamiątek ojczystych, jakie utrzymywać i chronić od zagłady, świętym jest obowiązkiem każdego narodu! Niestety! znać nie poczuwaliśmy się do tego obowiązku i gmach ten znikł a znikł bezpowrotnie, jak wiele innych w kraju naszym... Niedługo może a i ten plac przypominający Lublinianom starożytny ich tum, pamiątkę dziejową narodu, pobożność walecznego monarchy — sprzedamy i zabudowany, lub na miejsce targów jarmarcznych zamieniony, — przestanie na myśl przywodzić to miłe uciśnionemu sercu wspomnienie: świetnéj i chwalebnéj przeszłości! [2])

Smutna to lecz zwyczajna kolej pamiątek naszych ojczystych. Kraj nasz mając missyą strażniczą na krańcach cywilizacyi chrześciańskiéj, ubogim był w gmachy wspaniałe; nie mógł się pokryć temi zdumiewającemi dziełami sztuki budowniczéj, jak środkowa i południowa zachodnia Europa. A tu... i te nanawet budowle jakie ku chwale bożéj synowie jego stawiali jedną ręką, gdy drugą bronili siedzib własnych od najezdniczych lub dzikich hord północy i wschodu, — to szczupłe dziedzictwo po przodkach prawowiernych — przychodzi nam, ich nieszczęśliwym spadkobiercom, tracić, patrzeć na zagładę i ruinę.... Jeżeli już takim ma być nasz los, aby tylko doznawać strat w tém co jest najdroższego uczuciu naszemu religijnemu i rodzinnemu — to krzepmy przynajmniéj siły nasze nadzieją w Bogu i pocieszajmy się rozważaniem przeszłości, wyrywając od zagłady niepamięci — choćby najdrobniejsze jéj okruchy!

Temi powodowany myślami — lubo oddalony od miejscowych obfitych niezawodnie źródeł — jedynie polegając na wspomnieniach wyniesionych ze znanego mi niegdyś grodu i szczupłych zapisków, — ośmielam się podać krótki historyczny rys dawnéj kollegiaty Lubelskiéj i tego co z nią miało jakikolwiek związek. Zanim kto dokładniéj i lepiéj téj rzeczy nie opisze — artykuł niniejszy może być wstępem do dziejów katedry Lubelskiéj i jéj kapituły, — które jako młodziuchne w dacie swéj erekcyi muszą uważać za swą matkę duchową przeszłość kollegiaty i jéj kapitułę.

I.

Kościół św. Michała Archanioła w Lublinie, nie od samego zaraz początku był w tym stanie, w jakim się znajdywał przed swoim upadkiem, ani też był od założenia swego w godności kościoła kollegiackiego. Z biegiem dopiero czasu wzrosł on w poważną świątynię i został kollegiatą. Z początku był to kościół drewniany, po spaleniu dwukrotnem — dopiero w r. 1450 wystawiony był ze składek wiernych murowany; daléj stanęły 6 kaplic i wieża najwspanialsza z wież lubelskich. — Zanim przeto przystąpimy do szczegółowego opisu świątyni przed jéj rozebraniem, musim przebiedz najprzód koleje, jakie przechodziła, założenie, wzrost i upadek.

Założenie kościoła św. Michała. Wszyscy kronikarze polscy jednozgodnie przypisują wystawienie kościoła św. Michała w Lublinie Leszkowi Czarnemu. Powód podług ich opowiadania — wystawienia téj świątyni ku czci św. Michała, było następujące zdarzenie. Kiedy Jadźwingowie i Litwini, dwaj pogańscy i łupiezcy sąsiedzi Polski, trzema odziałami wkroczyli w ziemię Lubelską i takową przez dni piętnaście ogniem i mieczem niszcząc z bogatemi łupami i mnóstwem jeńca, opuszczać mieli, Leszek Czarny posłyszawszy o tém — opuszcza Kraków i sądy jakie podówczas w nim odbywał — zbiera rycerstwo i spieszy przeciw nieprzyjacielowi. Lecz stanąwszy w ziemi Lubelskiéj, już nie zastał nieprzyjaciela, umknął on w prędzéj z swą zdobyczą do własnych kryjówek, by znowu, po jakimś czasie na nową wybiedz łupież. Zasmucony zniknieniem nieprzyjaciela dobry monarcha, a jeszcze bardziéj utratą ludności w niewolę zabranéj, przemyśliwał nad tem czy miał gonić dzicz o połowę przeszło liczniejszą od własnego wojska, czy też wrócić nazad do Krakowa. W takim wahaniu pozostającemu, ukazał się w czasie snu nocnego św. Michał Archanioł, i aby bez żadnéj bojaźni ścigał nieprzyjaciela, rozkazuje, zapewniając go o zwycięztwie. Leszek po przebudzeniu się zawezwał swe rycerstwo: cudowny swój sen opowiada i pyta o zdanie w tak wielkiéj wagi sprawie. Za zgodą powszechną postanowiono gonić nieprzyjaciela. Zostawiwszy przeto rycerstwo obóz, mając na czele swoim walecznego monarchę, z nadzieją cudownéj opieki i pomocy niebios, udało się w pogoń za łupiezcą kraju. Dognało go, a klęska nieprzyjaciela, tak była wielka, że zniesionym był prawie ze szczętem. Jadźwingów naród znikł odtąd zupełnie i przestał być plagą sąsiednich prowincyi polskich. — Po tak świetnéj a tyle korzystnéj dla narodu rozprawie, Leszek w powrócie do stolicy wstąpił do Lublina, a zawdzięczając Bogu odniesione zwycięztwo na nieprzyjacielu, z łupów na nim zdobytych wystawił w tymże mieście kościół pod wezwaniem świętego Michała. Działo się to w r. 1282. Pień drzewa dębowego pod którym spoczywal pobożny monarcha i doznał cudu, na wieczną rzeczy pamiątkę miał być zachowywany za wielkim ołtarzem, — jak wieść powszechna niesie [3]).

Z takiego to powodu stanęła świętynia ku czci Boga i św. Michała, na świadectwo przyszłym pokoleniom o tym ważnym wypadku w dziejach ojczystych. I długo, długo w świeżéj pamięci zatrzymywali ten cudowny wypadek, następcy współczesnych jego świadków, wśród różnych kolei kraju, zawsze starali się o utrzymanie świątyni, która go uwieczniała. Jeżeli niszczący ogień nawiedził ten pomnik, oni go stawiali na powrót z trwalszego materyału, przyzdobiali i od upadku chronili. Na nieszczęście przykład ten nie znalazł w naszych czasach naśladowców.

Dalsze koleje kościoła św. Michała, — jego wzrost i upadek. Wspomnieliśmy na początku, że kościół ten był pierwotnie z drzewa wystawiony i gorzał dwukrotnie. Odbudowywany, takim pozostał aż do r. 1450, w którym to roku na tém samém miejscu gdzie stał drewniany, wymurowano ze składek pobożnych mieszkańców Lublina świątynię w stylu gotyckim W różnych daléj czasach, przybudowano kaplice, których sześć ostatecznie było. O ich erekcyi i uposażeniu powiemy przy szczegółowym opisie kościoła. Wieża wreszcie wystawioną została przez Tomasza Zamojskiego, który będąc Deputatem na Trybunał koronny, z salariów jakie mu się należały wybudować ją kazał. — Od czasu zwłaszcza, w którym kościół parafialny dotąd św. Michała, podniesiony został do godności kollegiaty, nad upiększeniem jego wiele pracowano. Zwiększyła się także i liczba kapłanów i fundusze duchowieństwa przez liczne zapisy i donacye. Ozdobne ołtarze, kosztowne ubiory kapłańskie, naczynia kościelne dodawały blasku chwale bożéj odprawianéj przez 23 kapłanów należących do kościoła kollegiackiego i parafialnego św. Michała. — Nie zawsze jednak pomyślność świątyni była w tym stanie. Częste pożary nawiedzały ją, często nieprzyjaciel odzierał z ozdób i funduszów. O kilku takich wypadkach wspomnimy.

W r. 1574, tym samym, w którym biskup krakowski Franciszek Krasiński erygował kollegiatę i kapitułę przy kościele św. Michała, spłonął tenże prawie cały ogniem wraz ze znaczną częścią miasta (1610 odbudowano).

2) Po zupełném rozebraniu téj świątyni, rozebraniu, które więcéj może kosztowało pracy jakby kosztowała jéj restauracya — splantowano miejsce, i w środku gdzie był wielki ołtarz i owo tradycyjne drzewo pod którém spoczywający Mieszek Czarny miał sen cudowny — zrobiono na cegłę od ziemi jakby podstawę do pomnika. Mówiono o jego budowie — lecz jakoś do tego nie przyszło. —

3) Przy rozbieraniu kościoła w r. 1856 znaleziono w ścianie nad fundamentami za wielkim ołtarzem wmurowany duży kawał drzewa; miał to być ów pień dębowy pod którym spoczywał i miał sen cudowny Leszek Czarny. Jakim sposobem pień ów mógł się przechować aż do ostatnich czasów, zwłaszcza zważywszy, że pierwotny kościół był z drzewa i dwukrotnie gorzał? Niewiadomo. Cokolwiek bądź, znalezione szczęty za pozostałość tego pnia powszechnie uważano. Zabrał je Inżynier Gubernialny Bieczyński i miał takowe odesłać do Lwowa do Zakładu Naukowego Imienia Ossolińskich.

W r. 1653 d. 10 Września spłonęła wieża od ognia (odbudowana w r. 1654) ulepszona i w latach następnych 1741 i 1771, jak świadczy napis na tablicy miedzianéj, znalezionéj w gałce wieży kościoła św. Michała. Przy téj tablicy jednocześnie znaleziono pergamin z ciekawym napisem dopełniającym historyi restauracyi téjże wieży [4]).

Zdaje się, że rok 1769, w którym się spaliła wieża i w części kościół, może się uważać za epokę, od któréj się rozpoczyna stopniowe zniszczenie téj świątyni. Wprawdzie dbający o jéj całość ówcześni prałaci kapituły starali się, o ile na to pozwoliły smutne okoliczności krajowe — zapobiedz ostatecznéj ruinie; własnym kosztem pokryli ośmioboczną kopułę wieży, częścią miedzią, częścią blachą białą — nie mogli jednak przyprowadzić świątyni do pierwotnego stanu. Jeszcze w r. 1769 zniszczało wyobrażenie św. Michała umieszczone na krzyżu wieżowym — daléj zniesiono kopułę wieżową, a w jéj miejsce postawiono dach piramidalny zakończony pięknym krzyżem pozłacanym z takąż gałką w podstawie.*) Nareszcie po r. 1830 świątynia owa starożytna i bogata niegdyś, do tego stopnia była opuszczona, że postanowiono przenieść z niéj do katedry nabożeństwo parafialne. Dokonano tego dnia 26 Sierpnia 1832 r. pod przewodnictwem ks. biskupa dyecezyi lubelskiéj Józefa Marcellego Dzięcielskiego. Wzniesiono co kosztowniejsze rzeczy, aż w końcu ogołocono z wszelkich ozdób ów wspaniały przedtém przybytek boży, i zostawiono pustkowiem. Przez dwadzieścia lat od (1832—1852) stał w tém opuszczeniu i napróżno oczekiwał dobroczyńcy i ratunku. A gdy już lękać się zaczęto, aby prochy spoczywające w grobach kościelnych nie były sprofanowane, wydobyto je, zebrano razem i po odprawieniu w dniu 26 maja 1852 r. w kościele katedralnym żałobnego nabożeństwa, wśród licznego duchowieństwa tak świeckiego jako i zakonnego, oraz tłumów pobożnych, przeniesiono je na cmentarz grzebalny i tu złożono w jednéj mogile. — W czasie żałobnego nabożeństwa dzisiejszy J. W. biskup sufragan Lubelski Infułat Zamójski i zarządzający Dyecezyą Lubelską i Podlaską ks. Walenty Grzymała Baranowski, podówczas kanonik kollegiaty Kaliskiéj i proboszcz w Bychawce, ze zwykłą sobie wymową powiedział stosowne do tak smutnego obrzędu kazanie. Nad mogiłą zaś dokładnie i przekonywająco prawdę ową, że nie ma różnicy stanu, wielu i usposobienia w prochu, który zdąża do swego celu — wykazał, ówczesny wikaryusz katedralnego kościoła dzisiejszy sędzia Surroget konsystorza jeneralnego lubelskiego, proboszcz przedmiejski w Lublinie, ks. kanonik Ignacy Misiński.

Gdy już ostatnie szczątki wracające pewne uszanowanie dla zrujnowanéj świątyni zabrano — dzieło zniszczenia jéj dokonanem zostało. — W r. 1855 niczem nie osłonięte mury świątyni zawaliły się w większéj swéj części. Wówczas to gubernator Lubelski Marek Albertow, pod pozorem, że pozostałe mury grożą niebezpieczeństwem sąsiednim domom i przechodniom, postanowił znieść je zupełnie. Oddał więc takowe na własność niejakiemu Woźniakowskiemu, pod warunkiem, aby w jak najprędszym czasie je rozebrał i plac oczyścił. Czego tenże niebawem dokonał [5]).

Tak więc świątynia św. Michała, ów starożytny ubytek, któ-

---

4) Kiedy w r. 1855 zadekretowano wolą owczesnego Gubernatora Albertowa rozebranie kollegiaty, w gałce pod krzyżem na wieży znaleziono wspomnioną blachę miedzianą i pergamin. Na blasze która miała długość cali 14 szer. 8 był następujący napis z jednéj strony: „Creatori Redemptori, Sanctificatori, Trino et Uni Deo gloriae. Sancto Michaeli Archangelo caelestis militiae praesidi, istius Basilicae Collegiatae nec non universae Civitatis Lublinensis speciali Tutelari ac Patrono. — Memoriae Sereniosimo Joanne Casimiro Quarto, Polonorum et Suecorum Rege. Spectabilibus ac Excellentibus Hernesto Pstrasz Proconsule Alberto Reklowski, Alexandro Konopnica, Adamo Jeleniowski Medicinae Doctore, Davide Laurman, Michaele Pelicano, Georgio Lemka Medicinae Doctore, Martino Cebulski, Petro Zakulski, Magistratum Consularem gerentibus. — Munus Advocatiae, Honorato Valentino Gridik cum suis Honoratis Joanne Byszkiewicz, Zacharia Erlich, Gabriele Pobrogost, Joanne Szaler, Mathia Kietkowicz, Alexio Mochrański, Jacobo Bernek obeunte. — Acta spectabilis Officii Consularis Honoratio Simone Kukro Notario. Iudicii vero Advocatialis Honorato Dominico Niznikowicz tenentibus. —

„Turris haec sacra (post primam Anno Domini 1575 una cum tota Civitate incinerationem per Antecessores Nostros Anno Domini 1610 reformationem subsecutam) rursus Anno reparatae salutis 1653 die 10 mensis Septembris casuali incendio a domibus e ligno sub Ecclesia fabrefactis exorto atque in ipsum culmen elatae turris scintilla impetu venti projecta cum summo Civium dolore universaeque Civitatis deformatione funditus exarsit, iterum satis calamitiosis temporibus et tota intestinis bellis ab annis sex fluctuante Republica atque creberrimis contributionibus enervato populo singulari tamen Civium pietate et insigni diversorum Eleemosina accedente (quorum nomina non solum in speciali Regestro circa Archivum Actorum Civitatis existente, verum etiam in libro vitae connotata extant) Anno Domini 1654 die 30 mensis Augusti ante expirationem a conflagratione annuam in elegantiorem reducta splendorem et sublimius fastigii culmen erecta perenni Civitatis in Dei nomine maneat, ornamento. —

„Pro nova ejusdem turris reformatione cum teguba sacrca summa: Octodecem Milium Florenorum. — Po Companis vero tribus sub patrocinio et Intitulatione tamporum Michaelis, Gabrielis, Raphaelis Archangelorum, quarum vator metalli fusi: Nonaginta Duorum centenariorum, vulgo Centnarów staterae cilis adimpletus summa Novem Millium et ducentorum floronorum Polon. ultra obducta ferro pensilia aliaque ferramenta eregata et expensa est. — Cura et labore extremi Consulis.“ —

Na drugiéj stronie tejże tablicy późniejsze napisy:

„Iterum anno Domini 1741. In honorem ter Optim. Maximi Dei, Sanctique loci hujus Patroni Angelorum Principis Michaelis Archangeli, Turris haec de novo reaedificata, cura et sumptibus Venerabilis Capituli Majoris, cui hoc anno Privilegium super Mantoletis et Rochetis, hoc anno, collatum est. —

„Anno Domini 1771. In honorem Ter Optim. Maximi Dei, Sanctique hujus loci Patroni, Angelorum Principis Michaelis Archangeli, turris haec de novo raesdificata cura et sumptibus Venerabilis Capituli Majoris. Die 20 Mensis Augusti, anno ut supra 1771. —

Na pergaminie zaś taki jest napis wyjaśniający okoliczności ostatniéj restauracyi wieży: „Anno Domini 1771. dum anno Domini 1769. per tempertatem validam de summitate dejecta ferrea cruce, desolata suprema hujus turris Collegiatae condignatio extiterit, ob tempora sat calamitiosa quibus regnante Stanislao Augusto Poniatowski, ipso tempore Comitiorum Varsoviae anno Domini 1767 sub armis Moscovitarum agitantium, Episcopis inter quos Cracoviensis Cajetans Sołtyk, Senatores Ministri obstantes circa leges Paternas nocte e suis palatis ab eisdem Moscovitis rapti et in Moscoviam in captivitatem ducti sine ulla notitia hucusque detinentur, per universamque Poloniam ad Littuaniam inter Moscovitas et obstantes circa leges patriae confederatos Polonos continuus tam aestate quam hieme strepitus armorum. Civitates combustae veluti et hic Lublini totum suburbium Cracoviense cum platea usque ad Ecclesiam Societatis Jesu. Templa, palatia, villae, spoliatae, ibique omnis tam spirituali quam saeculari statui continens horror summaque afflictio usque anno praecedenti 1771. licet in medio harum calamitatum obviando tamen totius hujus turris desolationi, Capitulum Majus sumpto proprio ad summam septem milium eadem supremam turris condignationem reaedificarit, partim tegula cerea octo centenariorum vulgo centnarów, partim tegula alba ferrea contegere fecit. Pertinentibus Capitularibus Personis: Illusmo Illusbus Ioanne Cantio Lenczowski Episcopo Abderitanensi Suffraganeo, primo hujus Suffraganiae fundatore ac Decano. — Alexandro Trębiński Infulato Zamoscensi Canonico Leopoliensi Archidiacono. — Ignatio Święciński Primicerio Cath. Helmensi. Praeposito. — Adalberto Strykowski Canonico Leopoliensi Custode. — Thoma Okański Scholastico. — Petro Strykowski Primicerio. — Josepho Fijałkowski Cancelario ejusdem Cancellariatus fundatore.“ —

*) W r. 1826 gdy katedrę z Krasnegostawu przeniesiono do Lublina — Kollegiata św. Michała doczekała się wywyższenia swego do godności kościoła katedralnego w samę Wigilię N. Trójcy. Była to jakby ostatnia chwila pomyślności téj świątyni, w krótce bowiem odrestaurowano kościół pojezuicki na katedrę i takową doń przeniesiono. —

5) Świadkowie naoczni przy rozbieraniu murów kollegiaty św. Michała, zapewniali, że takowe do zadziwienia z trwałego materyału były stawiane; szczególniéj cegła i dachówka tak się okazały dobremi, że ubiegano się za ich kupnem. Sam Woźniakowski opowiadał, że za materyał żelazny (ankry, zawiasy, okucia) wzięte pieniądze opłaciły dostatecznie robotnika użytego do rozbioru kościoła. Z resztek cegły któréj nie rozprzedał, wystawił sobie duży dom parterowy za warszawskiemi rogatkami. —

rym słusznie nie tylko miasto Lublin, cała stolica, ale nawet Polska cała z przyczyny jego pierwiastkowego założeniu szczycić się mogły, — upadła. Potrzeba było kilkudziesięcioletnich nieszczęść kraju, a z nich wyrodzonéj obojętności — aby ten pomnik, na który wieki się składały, z gruntu zniszczonym został.

(Ciąg dalszy nastąpi.)

Recenzyje i krytyki.

VIII.

Kto choć pobieżnie przypatrzy się rozwojowi Kościoła na zewnętrz, na jego walkę z przeciwnemi żywiołami, ten przyznać musi, że jak zawsze tak i teraz, a dziś więcéj niż w ostatnich wiekach, Kościół ten objawia w sobie życia, tak na polu praktyczném, jak i teoretyczném. — Zastępy Kościoła mimo rozgorączkowanéj namiętności, podłości i piekielnéj ku niemu nienawiści wrogów, coraz większe; coraz też piękniéj a bujniéj rozwija się nieśmiertelny kwiat nauki Chrystusowéj. Przebiegnij myślą kraje Europy i Ameryki — wpatrz się w nowożytne katakumby męczenników Chin i Indyi, a wszędzie ujrzysz pracowników bożych, krzątających się w winnicy Pańskiéj od Wschodu aż do Zachodu, pod sztandarem Chrystusowym, powiewającym na opoce Piotrowéj.

W najbliższych nam Niemczech ani Döllinger, ani Pichler *et consortes,* niczém nie zdołają przytłumić ducha kościelnego, którego krzewią książęta Kościoła, koryfeusze wiary i wiedzy, jak Biskupi: Martin i Ketteler. Za słowami ich idą całe zwarte szeregi, za Döllingerem postępują indyferentyści, samoluby, którym już nie jaśnieje cnota pokory.

Biskup Martin w Paderbornie, mąż znany na polu teologiczném, już jako profesor w Bonn, jeden z główniejszch obrońców dogmatu Nieomylności Papieża podczas Soboru Watykańskiego, od kilku lat walczy w popularny sposób przeciw protestantyzmowi — jemu w części należy się zasługa założenia i krzewienia stowarzyszenia Bonifacego (*Bonifacius-Verein),* które nieobliczone korzyści przynosi Kościołowi w Niemczech. *Gustav-Adolph-Verein* ma dzielnego w nim przeciwnika. Już dziś ze składek tego Stowarzyszenia po wielu miejscach upiękrzone kościoły, wystawione szkoły, połączone małe gminy katolickie zostawające bez Pasterza, w jedną całość ze sługami bożemi na czele, mianowicie w przeważnie protestanckich prowincyach, jak w Saskiéj prowincyi i w Pomeranii.

Stowarzyszenie to jak najwidoczniéj i jak najjaśniéj pokazuje, ile można zdziałać połączonemi siły.

Jako piękne uzupełnienie Towarzystwa św. Bonifacego, wychodzą w Paderbornie małe broszurki w popularny, dla każdego przystępny sposób traktujące o rzeczach wiary i o zarzutach, jakie często przeciwnicy Kościołowi czynią. (*Populäre Erörterungen über den Katholicismus und die Einsprüche seiner Gegner.)* W tak udatnéj a prostéj formie rzecz przedstawiają — tak przekonywająco przemawiają do czytelnika, że nie można ich dosyć polecić. Szkoda, że nasz lud a mianowicie klasa średnia z nich dla nieznajomości języka korzystać nie może, aleć duchowni mogą przelać tę świętą mądrość i gorliwość w serca powierzonych sobie owieczek. Mamy przed sobą pierwszych 8 zeszytów. 1szy, 16cie stronnic maleńkich, pod tytułem: *Die Wissenschaft für Jedermann.* W przedsłowiu czytamy:

„Tylko rzeczami dotyczącemi religii będziemy się zajmować, w któréj nieprzebrane źródło rzeczy pouczających i zajmujących. Świątynia, która 1800 przeszło lat przetrwała, pełna majestatu, świątynia mistrzowską ręką Syna Bożego założona, na niewzruszonéj opoce, Kościół święty katolicki, tyle ma w sobie i w swych pojedyńczych częściach bogactwa, tyle piękności, że możnaby mówić i pisać o nich bez końca. Wnętrze téj budowy bożéj, jéj marmurowe kolumny, jéj bogate ozdoby, jéj niebiańska okazałość napełnia widza podziwem i zachwyca go, im dłużéj się wpatruje, tém większe jego pragnienie. Wpatrując się daléj we wzniosłe i ducha podnoszące nabożeństwo, które codzień w téj świątyni bożéj się odbywa, patrząc na skarby łaski, które Chrystus Pan w niéj założył dla całéj ludzkości, myśląc o szczęściu, jakiego doznaje ten, który jest obywatelem tego bożego państwa, o! wtedy mimowoli zatoczy się jasna łza wdzięczności i radości — o! wtedy za żaden blask świata nie odstąpiłbym obywatelstwa w Kościele katolickim. Wtedy pojmuje się słowa św. Austyna: „Nie masz większych bogactw, większych skarbów, jak wiara katolicka.

Autor mówi daléj o nieocenionych bogactwach Kościoła, i z żalem niestety widzi, że tylu jest zaślepionych, tylu bezbożnych którzy o wszystkiém myślą, wszystko czynią, ale nigdy nie myślą o najwyższych prawdach, nie rozkoszują w nich, ztąd téż życia podług nich nie prowadzą.

Słusznie powiada daléj, że tak nazwana inteligencya, a raczéj półmędrcy, mniéj znają zasad religii, niż dziesięcioletnie dziecko. Cierpka prawda, ale wzięta z codziennego doświadczenia — historya świata dzisiejszego, pseudo-wykształconego, aż nadto przemawia za nią. Grek i Rzymianin znał lepiéj swe mistyczne bogi, ich wymarzone przygody — niż chrześcianin-katolik naukę ukrzyżowanego na Golgocie Zbawiciela. Słusznie pod tym względem mówi Dr. Hirscher: „Codzień patrzę na wszędzie rozszerzoną niewiadomość w rzeczach wiary, na błędne pojmowanie rzeczy chrześciańskich i katolickich i instytucyi Kościoła, często nawet spostrzegam ogromną nieświadomość i uderzającą miałkość u tych ludzi, którym we wszystkiém inném nie można odmówić gruntownéj wiedzy.“

Mówi daléj autor o wyższości religii nad każdą inną nauką świecką; dowodzi, że mianowicie w czasach obecnych, każdy katolik ile może, winien znać prawdy swéj religii świętéj, dziś każdy w swym zakresie winien być apologetą prawd świętych, jak to było w pierwszych wiekach, w uczynkach i słowach; tém potrzebniejszém jestto tam, gdzie kilka wyznań pod jednym i tym samym rządem żyć musi.

„Kto widzi różnicę (*powiada autor*), między religią katolicką a innemi wyznaniami tylko w rzeczach podrzędnych, albo wcale jéj nie widzi, ten nie składa ofiary na ołtarzu swéj religii, ten działa bez namysłu, jako owi dzicy ludzie, którzy mieniają drogie kamienie za różnobarwne szkiełka.“ (Str. 11). Autor powiada, że głównie dla tego wielu jest przeciwko Kościołowi, że nie znają jego nauki, my dodamy, że *mala i perversa voluntas* uzupełnia *vincibilem ignorantiam.* — Słusznie pisze autor, że niewiadomość w rzeczach wiary mogłaby być łatwiéj złamana, gdyby duchowni więcéj dogmatyzowali, niżeli moralizowali w swych kazaniach i naukach.

Druga boszurka: *Der beklagenswerthe Riss.* Autor przenosi się myślą w Wielki Czwartek, słyszy w duchu one wiekopomne słowa Chrystusa Pana: *ut unum sint;* widzi ową jedność w całéj pelni w Kościele katolickim. Pięknie mówi (str. 22) o Kościele:

„Święty katolicki Kościele, jak niebiańskim jesteś, jak pięknym w swéj jedności. 200 milionów katolików na wielkim obszarze świata, zanoszą jedno i to samo *Wierzę* przed tron Wszechmocnego, wielbią jednomyślnie Pana i Boga! Od Wschodu aż do Zachodu zgromadza jedna i ta sama ofiara Mszy świętéj ludy różnoplemienne około świętych ołtarzów; 200 milionom ogłaszaną bywa jedna i ta sama prawda, te same Sakramenta święte udzielane. 200 milionów ze swemi kapłanami i biskupami w pokorném poddaniu się stoją pod sterem jednego najwyższego Pasterza Rzymskiego, następcy Piotra świętego, który ma paść wszystkie owieczki. *Ecce quam bonum, ecce quam jucundum habitare fratres in unum.* 200 milionów tworzą jedną rodzinę, mieszkającą w jednym domu bożym, w jednym świętym, katolickim, apostolskim Kościele.“

Daléj mówi autor o znaczeniu św. Bonifacego w Niemczech, o błogich czasach, o harmonijném zlaniu się tylu rozlicznych szczepów germańskich w olbrzymie państwo niemieckie, do czego się głównie wiara święta katolicka, wyznawana przez wszystkie szczepy, przyczyniła.

„Między Kościołem (*mówi autor*) a państwem, między Papieżem a Cesarstwem powstał duchowny związek małżeński, z którego wzrosły bohaterskie syny, które z równą siłą i zapałem broniły tronu i ołtarzy.

Z zapałem i siłą opisuje autor życie wewnętrzne religijne starego Cesarstwa, patrzy w myśli na gotyckie tomy, rozsiane po niemieckiéj ziemi, w których uzewnętrzniano olbrzymie ideje chrześciańskie, widzi krzyże, jako drogoskazy, otoczone wiankiem niebotycznych drzew, pod któremi spokojnie mógł spocząć strudzony wędrowiec. W harmonijne te akordy, które brzmiały wiarą, nadzieją i miłością, uderzył Luter piekielną wściekłością niezgody i dumy, i powstało zniszczenie — haos, rozdwojenie...

Z boleścią opisuje autor osierocenie ziem niemieckich, wywołane przez Lutra.

Rewolucya na polu religijném musiała wywołać rewolucyą w stósunkach społecznych. Namiętności ludzkie w całéj pełni pojawiły się w wojnie 30letniéj, wywołanéj przez protestantów. Epoka zniszczenia, epoka negacyi, zerwanie harmonii i zgody rozpoczęło się z r. 1517. Już Melanchthon opłakiwał ten smutny stan w czasie reformacyi, kiedy pisał: „Więcéj łez wylałem nad nieszczęściem wywołanem przez rozterki reformacyi, niż ile wody płynie w Elbie.“ To samo w innych słowach powiedział wielki myśliciel Leibnic: „Reformacya jest tego rodzaju nieszczęściem, iż nie można go dosyć wszystkiemi łzami opłakiwać.“ — W końcu wzywa autor do modlitwy, jak do najskuteczniejszego środka, aby jedność na nowo zakwitła „ut unum sint.“

Trzecia broszurka mówi o *szczęściu chrześcianina-katolika* (*Das Glück eines katholischen Christen*).

Autor podaje na początku urywki z listów konwertytów, z których szczęście, radość, pociecha, jakiéj się doznaje na łonie religii katolickiéj, jak najpiękniéj jaśnieje. Przyczynę, dla czego wielu katolików nie czuje tego szczęścia, widzi autor słusznie w tém, że religii swéj dokładnie nie znają, że wielu wiary żywéj nie ma — a potém i w tém, że wielu dla tego, iż tém szczęściem wiary ciągle żyją, religią uważają za rzecz zwyczajną, codzienną; — nie chcąc dojść do téj stagnacyi, konieczną jest rzeczą, aby sobie często przypominano, ciągle myślano nad tém, co to znaczy: „Jestem katolikiem.“ Autor zadaje sobie daléj pytanie: „Który jest prawdziwy Kościół Chrystusowy, gdzie jest tradycya nieprzerwana?“ Na to odpowiada: Tylko ten jest Kościół prawdziwy, który od Chrystusa Pana i od Apostołów został założony. Autor przechodzi pojedyńcze dzisiejsze sekty i pyta się, kiedy powstały — kto je założył.

„Odkąd jesteś Rongyaniśmie? Od roku 1844. Precz z tobą! — kto cię założył — śmiertelnik, człowiek bez natchnienia i namaszczenia — bez nauki i serca Chrystusowego. Zginiesz i nie będzie śladu po tobie.

A ty kościele anglikański kiedyś powstał, kto twoim twórcą? Jestem od roku 1532. Założycielem moim znany rozpustnik Henryk VIII., który porzucił swą prawowitą małżonkę, i 5 niewiast innych w niegodny sposób w dzikiém małżeństwie pozostawając, używał. Znamy go.

A wy rozliczne sekty protestanckie, kiedy powstałyście? Czy wasz rodowód sięga aż do Chrystusa i Apostołów? W historyi nie znachodzimy nawet przez 15 wieków nazwy protestanta; daléj, znamy dobrze rok urodzenia waszych praojców — 1500 lat dzielą ich od Chrystusa.

A ty kościele grecki, jak starym jesteś? Jak daleko sięga twój rodowód? aż do roku 866go, kiedy panowania chciwy i dumny Focyusz oderwał się od Kościoła katolickiego. O 800 lat się spóźnił.

Tak (powiada autor słusznie) możnaby na wszystkich sektach wykazać, że od Apostołów nie pochodzą, wyjąwszy jedynego Kościoła katolickiego. Do wszystkich sekt odezwać się może słowami Tertulliana (praescr. c. 37): Czém jesteście? skąd idziecie? Kiedyście powstały — gdzieście się tak długo ukrywały? Aż do tego czasu nic o was nie wiedzieliśmy.

Słusznie też powiada Segur (Odpowiedź XVI.): Niechaj grzebią protestanci jak chcą w historyi, zawsze i wszędzie nietatarty znajdą napis, który ich potępia, „protestantyzm powstał z500 lat później, jak chrześciaństwo.“

Prawdziwie piękne epizody podaje autor o Kościele katolickim, o szczęściu, jakiego doznawają jego wyznawcy.. — Mówi daléj o kapłaństwie, którego nierozwięzalny łańcuch trwa tylko w Kościele katolickim.

Tyle namaszczenia, tyle myśli przebija się w prostéj, choć podniosłéj mowie autora, tyle przeświadczenia o rzeczy saméj, iż każdy kto je czyta, mimowoli nawet przejmuje się wielkością prawdy, któréj fundamentem niewzruszona skała Piotrowa, która ma za sobą 18 wieków świetnéj przeszłości i nieomylną przepowiednią Chrystusa Pana: *oto ja jestem z wami aż do skończenia świata. Niebo i ziemia przeminą, ale słowa moje nie przeminą.“* Wzniosłym hymnem mającym nawet wartość poetycką, zakończa autor broszurę trzecią.

Podaliśmy czytelnikom nietylko treść pierwszych trzech broszurek, ale i wyjątki niektóre dla tego, aby powzięli jasne wyobrażenie o ich dążności, o sposobie przedstawienia prawd, obchodzących każdego katolika. W czasie, w którym my żyjemy, gdzie tyle żywiołów pogardliwie i namiętnie występuje przeciwko Kościołowi, gdzie tysiące ludzi nawet światłych żyje bez wszelkich zasad moralnych i dogmatycznych — konieczna jest, aby wierni wiedzieli w co wierzą, i o ile możności wiarę swą uzasadnić umieli.

W następnych 5 broszurach rozbiera autor w przystępny sposób kwestye, które w ostatnim czasie stanęły na porządku dziennym, i przeciwko którym wymierzono pociski, nietylko z obozu nieprzyjacielskiego, ale które i katolicy, zarażeni indyferentyzmem, zaczepiali. Mówię tu o *kwestyi Prymatu*, i o *nieomylności Najwyższéj Głowy*. Nieprzyjazna Kościołowi prasa, podsycana przez niektórych katolickich teologów w Niemczech, którzy uporem swoim i zarozumiałością zerwali z Kościołem i wpadli w rzadki objaw niekonsekwencyi z przeszłością swoją, umiała aż za wiele zbałamucić w Niemczech umysłów. Opłakane skutki tego można widzieć na tak nazwanéj inteligencyi niemieckiéj, któréj część przynajmniéj porwana szałem Döllingeryanizmu, powoli zaczyna opuszczać obóz Kościoła św. Dla ludzi dobréj woli, nie dla półmędrków, traktuje autor w 5ciu następnych broszurkach kwestye w podniosły, zajmujący sposób — ludzie objektywnie rzecz pojmujący, oświecić się mogą w tych rzeczach ważnych dostatecznie.

Wszystkich broszurek specyalnie przechodzić nie możemy, bo łamy *Tygodnika* nawet na to nie zezwalają; podamy tylko rzeczy, o których traktują.

4ta broszurka: *Piotr jako 1szy Papież* (*Petrus der erste Pabst*).

Na czele broszurki, jako motto, podaje autor następujące słowa znanego filozofa protest. Schellinga: „Słowa Chrystusa: *tyś jest Opoka* itd. zawsze i ciągle przemawiają za Prymatem Piotra między Apostołami; trzeba było wielkiego zaślepienia wywołanego przez ducha stronniczego, aby moc dowodu na Prymat w tych słowach zapoznać, albo im inne jak zwyczajne (kościelne) rozumienie podawać.“

Mamy tu w krótkości całą historyą o św. Piotrze. Autor wykazuje dobitnie, nawet o ile to w broszurce małego rozmiaru jest podobnem, źródłowo, najwyższe znaczenie Piotra między Apostołami — objaśnia słowa, przepowiednie Zbawiciela dane św. Piotrowi, widzi Piotra ideją, Piotra wielkie stanowisko w tradycyi spełniające się od początku chrześciaństwa. Cała broszurka składa się z 9ciu małych rozdziałów.

Piąty zeszycik nosi tytuł: *Das Schifflein im Sturme.* W tym zeszyciku podaje autor w pięknych kolorach, często w porywający sposób, obraz tonącéj nawy Kościoła; męczeństwo jego w pierwszych wiekach, zapasy bezbronnych Chrześcian z rozwściekloném pogaństwem, które w końcu doszedłszy do najwyższego zenitu moralnego zepsucia i umysłowego upadku, w chrześciaństwie znalazło błogi spokój, którego tak długo bezskutecznie szukało.

Daléj przenosi się autor myślą w epokę boju zaciętego z Aryanismem; widzi, jak łódka Kościoła podług rozumu ludzkiego już jakoby zatonęła — a oto przeciwnie z tém większą siłą późniéj przeszywa napiętrzone fale złowrogich sobie żywiołów. Fatalism, jaki wywołał Luter, opłakane czasy tak pod względem religijnym, jak i społecznym, przesuwają się jako mary w duszy autora, które tyle zaburzeń, tyle anarchii wywołały — a w rezultacie swoim doprowadziły do zupełnéj negacyi wszystkiego, co jest pozytywném w religii.

Nad rewolucyą francuzką nie zatrzymuje się długo, jakoby niechciał zdjąć zasłony z téj prawdziwéj grozy rozhukanych namiętności ludzkich. Mimo to łódka Piotrowa płynęła daléj — i ci sami, którzy poruszyli wszelkie żywioły na wzburzonym oceanie tego świata, aby zatonęła, w niéj jedynéj późniéj widzieli zbawienie. — Dzisiejsze chwile nie mniéj przedstawiają niebezpieczeństwo, kiedy nietylko z zasady Kościołowi nieprzyjazne żywioły bunt podnoszą przeciwko niemu, ale kiedy i w łonie samegoż Kościoła między wykształceńszą klasą wielki brak prawdziwego poczucia katolickiego się pokazuje, kiedy nawet principium Kościoła, jako instytusyi „auctoritas ecclesiae,“ bywa zaprzeczaną w praktyce.

Autor i tu słusznie każe zajrzeć w historyą, aby się przekonać, że i doświadczenie uczy, iż łódka Piotrowa zatonąć nie może.

Szósty i siódmy zeszycik zawiera w sobie bardzo zręczną

apologiją *nieomylności* najwyższéj. Dla tego, że tę kwestyą tyle razy już przedyskutowano, tylu *pro i contra* pisało i mówiło, nie przechodzimy jéj tu wcale. Dziś, kiedy Duch św. przemówił przez usta wiekopomnego Soboru, mamy najlepszą rękojmią. Autor, po uwagach wstępnych rozwięzuje pytanie bardzo jasno i dobitnie. „Czém nie jest nieomylność“ — daléj w pozytywny sposób wykazuje prawdziwą nieomylność najwyższéj Głowy z pisma św. i cytuje w kilku miejscach powagi na tém polu.

W siódmym zeszyciku podaje dowody z tradycyi bardzo obficie tąk, że dla każdego niespecyalnego teologa, wystarczają. one zupałnie Byłoby bardzo pożądanem, aby świeccy, chwiejący się w tym punkcie, zajrzeli do podobnych książeczek, przy dobréj wierze poznaliby rzecz samą i umieliby ją uzasadnić w obec innowierców.

Świadectwa z tradycyi (prócz miejsc z ojców kościoła) przywodzi autor „głosy papieży“, Głosy soborów rozbiera nawet w naukowy sposób na 7 stronach stosunek Papieza Honoryusza do Sergiusza i Monoteletów i dowodzi, że Papież bynajmniéj nie zbłądził *in rebus fidei.* Przechodzi wszystkie wieki, aż do ostatnich czasów i wykazuje, że najwięksi teolodzy zawsze zgadzali się na naukę o nieomylności Papieża.

W ósmym zeszyciku mamy w formie dramatycznéj wszyszystko pro i contra władzy świeckiéj Papieża. Występuje daléj proboszcz — doktór Paweł — Schulce. Rzecz sama w sposób bardzo zajmujący przedstawiona, gruntownie przedyskutowana. — Proboszcz przemawiając za dobrą sprawę, mając prawdę za sobą najoczywistszą zwalcza, upornych swych przeciwników. Kto chce się dowiedzieć w krótce o zarzutach, jakie czynią zwykle nieprzyjaciele kościoła, władzy świeckiéj — i kto chce poznać w jaki sposób można je zbić, niech czyta tę broszurkę.

Na tém kończymy rozbiór broszurek. Czytelnik mógł się przekonać już z tego co zawierają, w jaki sposób rzecz sama przedstawiona; z ustępów, które przytoczyliśmy, jaką mają wartość. Rzeczy, które owe broszurki zawierają, każdy znać powinien. Biskupi, jak Koloński i Trewirski najpiękniejsze dali tym pracom świadectwo, jak najgoręcéj polecają je swoich wiernym. Idźmy za niemi i rzucajmy ziarno wszędzie, aby chwast i kąkol nie przytłumił pszenicy.

Wydawnictwo u nas *Czytelni chrześciańskéj*, które dotychczas rzeczy słabe , podrzędnéj wartości ogłosiło, oddałoby przysługę publiczności katolickiéj, gdyby między temi broszurkami stosowny uczyniło wybór i co najlepsze w dobrym tłomaczeniu polskim drukowało. Pożytek byłby niewątpliwy. *X. G.*

Bibliografia.

Polska.

1. **Historya Kościoła** świętego katolickiego, napisana przez X. J. B. Delerta. Tom I. Wydanie trzecie znacznie pomnożone. Poznań 1871. Nakładem księgarni J. K. Żupańskiego.

Wszystkie prace literackie X. Delerta mają powodzenie; już za życia autora pojawiają się w kilkakrotnych wydaniach. *Historya Kościoła* w kilku latach wychodzi w trzeciém wydaniu znacznie pomnożoném. Układ pozostał ten sam: autor rzecz swą głównie w biografiach Ojców Kościoła i wielkich mężów przedstawia. Nie mamy nic przeciw temu sposobowi, wszelako traci na nim przejrzystość, przezco niezawodnie utrudnia się też nauczanie po zakładach. Styl X. Delerta potoczysty i pełen wdzięku.

Zastanawia nas, że nakładzca, mimo łatwego rozchodzenia się téj książki, zbyt wygórowaną cenę nałożył. Dwa tomy po wyjściu mają kosztować 6 tal. Dzieło niesłychanie drogie!

2. **Rzym jako Stolica** nowego państwa. Napisał *Bron. Zaleski.* Kraków 1871.

Książeczka nadzwyczaj ciekawa i pouczająca. *Czas* nazywa ją, i słusznie, czynem obywatelskim. Wspominamy tu tyle jéno o niéj, gdyż w przyszłym numerze podamy obszerną recenzyą i liczne z niéj wyciągi.

Książeczka ludowa. *O obowiązkach względem narodowości.* Toruń. Nakład Rakowicza 1871. Kosztuje $1^1/_2$ sgr., stron 64.

Autor w sposób katechizmu przez pytania i odpowiedzi poucza o narodowości, że zależy ona na obronie swego języka i religii świętéj; ktoby zaś dokładnie chciał się tych obowiązków wyuczyć, tego odséła do dzieła pan Libelta: „o *Miłości ojczyzny,*“ w któréjto książce wyszczególnione te obowiązki, podobnie jak w katechizmie obowiązki religijne, a w prawach obowiązki względem państwa. Dzieło tedy p. Libelta ma być kodeksem!! Mówiąc o niekaleczeniu języka, objaśnia autor, jak trzeba gramatykalnie mówić. Co do wyborów zaleca, aby każdy przypilnował sprawy na wyborach wstępnych, a potém zgody i jedności nie nadwerężał. Książeczka ta ma być niejakoś katechizmem, ale rażą bardzo w niéj osobistości, o których wspomina. Są to obywatele Prus i Księstwa żyjący, posłowie do sejmu berlińskiego, obywatele czynni, ale ich osoby nie są pewno tyle ważne, aby w skład katechizmu wchoły. Autor zaleca czytanie książek i podaje dziełka z wydawnictwa ks. Bażyńskiego, a po tych powieści pp. Kraszewskiego i Korzeniowskiego. Czy powieści ostatnich dwóch powieściopisarzy są dobre, a zwłaszcza dla ludu odpowiednie, niech każdy osądzi.

Ustawy życia pobożnego Ludwika Blozyusza, opata Lecyeńskiego, zakonu św. Benedykta. Pelplin. Nakładem J. Nep. Romana 1871. Kosztuje 5 sgr. 11 arkuszy, stron 176.

Dzieła ascetyczne w ostatnim czasie licznie się pojawiają; Bogu dzięki, bo może wkrótce społeczeństwo zacznie pokutować za dotychczasową swywolą. Tłomacz (nie podpisał się) przysłużył się swą pracą dusz pasterzom. Ustawy bowiem niniejsze życia pobożnego Blozyusza wiele mają podobieństwa do Filotei św. Franciszka Salezego, są tam więc wskazówki dla życia nie zakonnego, ukrytego, ale życia wśród świata i kłopotów domowych. Często się zdarza, że penitenci, chodzący do spowiedzi, chcą jakiejś nauki, bo nie mają grzechów ciężkich, a chcieliby jeszcze pobożniéj żyć: oto dla tych dusz, pragnących nauczyć się pobożności, książeczka powyższa wielce może być pożyteczną. Tomasz à Kempis jest doskonały w swém „Naśladowani Chrystusa“, ale jak św. Franciszek Salezy zauważył, jest to dla zakonników napisane dzieło i ztąd dla laików nie we wszystkiém odpowiednie. Lud nasz koniecznie potrzebuje ćwiczenia, w czém leży prawdziwa pobożność, jak służyć Panu Bogu na świecie a tego uczą Ustawy.

Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae et constitutiones synodorum provincialium et dioecesanarum regni ejusdem ad summam collectae. Cum annotationibus, declarationibus, admonitionibus et additionibus ex historia, jure ecclesiastico universali et jure civili regni. Curantibus plerisque sacerdotibus posnaniensibus editae. Posnaniae. Schmaedicke 1870.

Dzieło bardzo szczęśliwie rozpoczęte, bo już pierwsza książka wyszła przed dwoma laty; kiedy się doczekamy końca, to wiedzą tylko *plerique sacerdotes posnanienses.* Zaprawdę, nieoceniona byłaby szkoda, gdyby zaniechano dalszego wydawnictwa, ale, o ile mi się zdaje, wydawcy nie powinni i nie mogą poprzestać dalszego ciągu. — Na samym wstępie podany wykaz licznych naszych synodów świadczy o życiu religijném i kościelném. Cały materyał rozłożony podług treści, nie podług chronologii synodów; materyał ten pierwszéj książki czy tomu podzielony na 43 tytuły. Sposób to bardzo stósowny, gdyż każdy chcąc się dowiedzieć, co synody o tém lub owém uchwaliły, łatwo może odszukać i dowiedzieć, kiedy który synod i jak na rzecz tę lub ową się zapatrywał. Dzieło powyższe tym ważniejsze, że dekreta synodalne nasze jeszcze dziś mają swoje znaczenie, a dotychczas nie mieliśmy nowego, świeżego zbioru. Wiadomość o synodach ks. Fabisza była w tym względzie niedostateczna, boć też ks. Fabisz inny miał cel przed sobą; zresztą i ta książka dziś trudna do nabycia po księgarniach.

[*Tygodnik* nasz z wydawnictwem Dekretałów nie ma nic wspólnego; redaktor *Tygodnika* należąc do grona wydawców, wydaniem I. tomu obowiązku swego dopełnił; ogłoszenie dalszych tomów ciąży na reszcie członków wydawnictwa. O ile nam wiadomo, głównie brak funduszów opóźnia druk tomu następnego. *Red. Tyg. Kat.*]

Kilka myśli o wychowaniu i wykształceniu niewiast naszych przez A. D. Lwów. Nakład Gubrynowicza i Schmidta 1871.

Niewielka książeczka (237 stron in oct.), ale wielkie w niéj nowości. Kto nie wierzy, że u nas w Polsce są emancypantki *à la* amerykanki, angielki i moskiewki , przekona się o tym

z niniejszego dziełka. Autorka dopomina się koniecznie równouprawnienia niewiast z mężczyznami w życiu publicznem, aby nowe przekształcenie społeczeństwa mogło nastąpić. Przyczyną, dla której się p. A. D. domaga tego, są po prostu zdolności kobiety wyższe od zdolności mężczyzny. Wszędzie do wielkich rzeczy kobieta najzdatniejsza. Nie myśli autorka równouprawniena rozciągnąć do zwolnienia z więzów moralności, gdyż słusznie zauważa recenzent w *Przeglądzie Polskim*, że ona jest „straszliwie moralną.“ — Zgadzamy się z autorką o zdolnościach niewiast, o wielkim ich wpływie na społeczeństwo, ale tę siłę, tę potęgę, ten wpływ kobieta może i umie tylko przy kądzieli zachować; bardzo piękne dla niéj tam miejsce i p. A. D. niech nie myśli, że to stanowisko dla niéj poślednie, owszém bardzo ważne i szczytne i poeta niemiecki z zatrudnień domowych brał przedmiot do swéj poezyi, a gdy przychodzi do mężów, powiada: „In die Welt muss der Mann“, a ztąd domysł jasny: żono, niewiasto, pilnuj domu i familii.

Pogląd na czasy i prace Grzegorza Piramowicza. Wykład ks. Romana z Pawłowic, miany w Paryżu dnia 3. lutego 1870. (Odbitka z *Gazety Narodowéj*.) We Lwowie. Nakładem i drukiem *Gaz. Narod.* 1871.

Gdyby ks. Roman z Pawłowic nie był się tylokrotnie przyznawał, że jest kapłanem i proboszczem, nie byłbym wierzył; tyle tam jest rzeczy ubliżających kapłanom naszym polskim i Kościołowi. Napis mówi, jakoby ks. Roman chciał być historykiem czy krytykiem; tymczasem pomijając już to, czy wszystko jest prawdą, wykład ten jest wyłącznie tendencyjny; sam to autor na wstępie wypowiada. Cel zaś ten, aby duchowieństwo nawrócić na dawną bitą drogę Świnków, Pelków, Tomickich, Skargów itd., a odwieść je od nauki nowéj, dziwnéj, która kapłanom każe się zapierać miłości ojczyzny (?!). Daléj chce uczyć, jak duchowni dla dobra ogółu pracować winni, chce w Piramowiczu dać wzór proboszcza. Wprzód daje pogląd na czasy Piramowicza; były to czasy ciężkie; jezuickie wychowanie, które przytłumiało wszelką myśl wyższą, wiele zawiniło, bo Jezuici uzmysłowiali uczucie i szlachta dla tego oddawała się rozpuście. Piramowicz był innym jezuitą, ale nie mógł tak działać, jak chciał. Wspomina o zniesieniu Jezuitów przez papieża Klemensa XIII., na którym cały świat, duchowni i świeccy, wymógł swą kasacyą zakonu, który znalazł przytułek u moskiewskiéj cerycy i króla pruskiego. Wreszcie przychodzi autor do tego, aby skreślić obowiązki proboszcza i tu pyta się, zkąd to pochodzi, że duchowni po parafiach tak nieokrzesani, gburowaci. Wynalazł przyczynę w seminaryjskiem wychowaniu, gdzie niczego nie uczą, tylko teologii, zamiast „nauk świeckich“, a filozofia, która komórki ludziom otwiera, bywa wykładana w języku martwym, t. j. łacińskim, Poznańskie zaś seminaryum ma wykład niemiecki. Skarży się też ks. Roman na to, że beneficia zwykle niegodnym, niezdatnym udzielają, bo albo takim, co się lubią bawić, grać w karty (jeśli patron jest obywatel), albo tchórzom, rządowcom (jeśli rząd prezentuje). Cała odbitka obejmuje 60 stron in 4to minori. Dość przytoczyć podobne twierdzenia, aby je należycie osądzić. Ks. Roman oczywiście należy do teologów *Gazety Narodowéj* lub *Dziennika polskiego*, którzy w ostatnim czasie tyle zgorszenia wywołali we wszystkich prawych umysłach.

Sierp-Polaczka, *kalendarz katolicko-polski na rok następny 1872*. Już zeszłego roku zalecał *Tygodnik* kalendarz ten; nie mniéj tegoroczną książeczkę polecamy. Kalendarz nie jestto dziełko nieznacznéj doniosłości, owszem najwięcéj o to starać się nam trzeba, aby dobre były kalendarze. Rzadko kto z niższéj klasy spółeczeństwa wyda grosz na książkę, ale najpewniéj nie odżałuje kilku trojaków na kalendarz; nie tyle też zaglądali do innéj książki ile do kalendarza, który prawie co tydzień raz każdy weźmie do ręki Na kalendarze więc pilne dawać trzeba oko, by się przez nie do ludzi nic złego nie zakradło. Zna doniosłość kalendarza wrogie nam stowarzyszenie Gustawa Adolfa, więc też wszędzie sieje je po miastach; z pierwszej zaraz strony poznać protestantyzm, który żółć i truciznę swą przeciw kościołowi katolickiemu wylewa. Kalendarz Sierp-Polaczka słusznie się przezwał katolicko-polskim. Jego wiadomości albo raczéj „ważne wypiski o kościele katolickim, jego rozprawki czystym wiejące duchem katolickim o Ojcu św., o jego jubileuszu pobożnie usposobić mogą czytelnika; świętopietrze, jezuici wszystko po katolicku. Przytém uwagi dla gospodarzy dobre. Żałujemy tylko, że nic nie ma o nowych miarach i wagach.

Monumenta Germaniae.

(Ciąg dalszy).

Richeri. Historiarum libri IV. (1839 s. XX. 238).

Richer † ok. r. 998; do tego bowiem roku historyę dociągnął, zacząwszy od r. 884, na którym stanął Hinkmar. W pierwszéj części, to jest aż do 22go. rozd. księgi 3éj dowolnie sobie czerpie ze źródeł i przesadza na korzyść swych rodaków Franków. Od r. 965 jest rzetelniejszym. Kończy na roku 99. Z lat zaś 996—998 są tylko krótkie zapiski. Po Tritemiuszu († 1516), nikt już Richera nie widział; dopiero r. 1833 odkrył go Pertz i w *Monum. Germ.* t. III. *Script.* zamieścił; skąd pochodzi niniejsze wydanie. *Axinger*, w przetłómaczonym z *Hock'a* żywocie Sylwestra II. Papieża (*Hist. du Pape Sylvestre II. Paris.* 1842), wiele ustępów Richera przywodzi, czego w oryginale niemieckim nie ma.

12. Cnutonis regis gesta sive Encomium Emmae reginae. Auctore **Monacho S. Bertini.** (1865. str. VIII. 39).

Znane dawniéj p. t. *Encomium Emmae* etc. jest ap. *Duchesne* Hist. Norman. Scriptor. Paris 1618. str. 161—178 stąd przedrukował Fr. M(aseres) w *Hist. Angl. sel. monum.* Londoni 1807 N. 1; a wprzód osobno p. t. *Encom.* Londini 1783. do rozdania prywatnie. Także ap. *Langebek* Script. rer. Danic II. 472. ap. *Migne* Patrolog. cur. t. CXLI. s. 1373. *Pertz* Monum. Germ. hist. t. XIX. s. 5095—25. Rękopism użyty przez Pertza jest ten sam, z którego drukował Duchesne. Pertz dostał w r. 1862 od księcia Hamiltona rękopis tego dziełka, pisany w pierwszéj połowie XII. wieku. Autor opisuje współczesne dzieje r. 1012—1042. Sama zaś Emma, na któréj żądanie autor pisał, umarła 6. marca 1052.

12. **Annales Althenses maiores.** Ex recensione W. de Giesebrecht et Edmundi L. B. ab Oefele (1868. s. XXIV. 106).

Wiadomo było, że miał te Annales *Aventinus* i korzystał z nich w *Annales Boiorum libri VII.* Noribergae 1522; lecz odtąd zaginęły. Przekonano się, że do r. 808 z nich wyciągi główniejsze zamieścił; od r. zaś 898, aż do końca w całości przepisał, z małemi skądinąd dodatkami. Zebrał te wyciągi z *Aventina* i wydał Giesebrecht *Annales Altahenses aus Fragmenten hergestellt von W. Giesebrecht.* Berlin 1841). Lecz w r. 1867 Oefele odnalazł rękopism będący w posiadaniu Aventina kiedyś, i pokazało się, że domysł Giesebrechta był słuszny. Wydanie obecne przedstawia tekst świeżo odkryty. Roczniki te od r. 1032 są wyjęte z *Annales Hildesheimenses.* Prawdopodnie zbierał je Wolfher, kanonik Hildesheimski około r. 1035. Wolfher miał *Annales Hersfeld.* i kontynuacyą ich (r. 982—997), miał i inne dzieła (*An.... Hersfeld.* znane są tylko z Hildesheimskich do r. 973). Autor roczników Altaheńskich samodzielnym jest od r. 1033 do końca to jest do 1073. Ponieważ żył w przyjaźni z Wacławem Opatem († 1068) niezawodnie Czechem, i z nim do Włoch podróżował, przeto ma wiele o tych dwóch krajach wiadomości. Wie także wiele o Węgrzech, bo przez Altahę prowadziła droga do Węgier. O Normanach, zdobywcach Anglii, wie od tych, którzy na téj wojnie byli.

13. **Wiponis** Proverbia, Tetralogus Heinrici Regis, Vita Chuonradi II Imp. (1853. str. VII. 74.)

W Monum. Germ. Script. t. XI. O życiu i pismach Wipona czytaj rozprawę Pertz'a w *Abhandlungen der K. Akademie der Wissensch. zu Berlin 1851.* Wipo, urodzony przy końcu X. w. w Burgundyi. R. 1024 był w Oppenheim, gdy Konrad II. wstępował na tron niemiecki po Henryku II. Nowy cesarz wziął Wipona za kapelana i zarazem nauczyciela dla swego syna (Henryka III). Wipon zaprzyjaźnił się z Henrykiemi dla jego nauki napisał.

1) *Proverbia* r. 1027, przepisy moralne ułożone wierszem rymowanym (leoninami).

Np. tytuł: *Incipit inventum, referens proverbia centum.*
Pax Heinrico, Dei amico.
Decet regem, discere legem etc.

2) Taki sam *Versus pro obitu Chuonradi Imp.* zaczynający się: *Qui vocem habet serenam, hanc proferat cantilenam* etc.

3) *Tetralogus* r. 1041 na Boże Nar. ofiarowany Henrykowi. Poeta, Muza, Prawo i Gracya prowadzą między sobą rozmowę, w któréj przepisy o rządzeniu państwem.

4) *Vita Chuonradi* r. 1048.

Miał jeszcze pisać Wipo o wojnie Konrada z Liutykami i życie Henryka II; ale te zaginęły. Wipo pisał sam to, co widział, lub od panów słyszał. Pisarz rzetelny, sumienny, w pisarzach łacińskich oczytany.

14. **Chronicon Novaliciense** ex recensione Bethmanni. (1846. s. IX. 108).

Klasztor Nowalicieński (Novalese) pod górą Cenis w Alpach, wybudowany r. 726; przez Saracenów r. 906 v. 916 zburzony; r. 1000 odbudowany. Autorem téj kroniki jest miejscowy zakonnik, który poprzednio pisał *Vitam S. Eldredi.* Dwie pierwsze księgi *Chronici,* pisane były przed r. 1027 późniéj dociągnięte do r. 1050. W Bibl. Turyńskiej jest jedyny *codex* téj kroniki, kiedyś całkowity, dziś tylko resztki. Pismo z XI w. po większéj części autograf. Podczas gdy jeszcze dzieło było całe, czytał je Filibert Pingonius i wyciągi porobił do *Augusta Taurinorum* 1575. Wyciągi treściwe porobił także Wil. Baldessanus, niedługo po Pingonim, kiedy cod. Kroniki był wprawdzie niezupełny, ale zupełniejszy niż dzisiaj. Rękopism Baldessana był u Jezuitów w Turynie, lecz zaginął; zostały się tylko wyciągi z niego porobione przez Terraneus'a i De Mevis. Sam więc tekst na słabych pod stawach często oparty. Autor więcéj podania niż historyę zbierał; i z tego jedynie względu (dla podań) ma jakąkolwiek wartość.

15. **Adami Gesta** Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum ex recensione Kappenbergii. (1846. s. XII. 218).

(W Monum. German. Scriptorum t. VII.)

Gdyby nie Adam ten, kanonik Bremeński (stąd zwykle Adamem Bremeńskim nazywany), tobyśmy prawie nic nie wiedzieli o północnych Niemczech z XI w. Pochodził on z Saksonii. Arcybp. Hamburski Adalbert de Wettin sprowadził go do Bremy r. 1068, uczynił kanonikiem i wnet scholastykiem (magister scholarum). Dzieło swoje napisał Adam przed r. 1076. Rok jego śmierci niewiadomy. Źródła przezeń użyte są: Dyplomata papieskie i cesarskie w archiwum Bremeńskim i niektóre książki w temże archiwum; znał nadto Einharda, Grzegorza Toron. i t. d. (ob. str. V—VII. niniejszego wydania). Nadto o historyi i obyczajach ludów Hamburskiej dyecezyi wiele mu powiedział król Duński Swend Estrithson, Adalbert arcyb., jakiś biskup Duński i szlachcic z ziemi Nordalbingorum (nad Elbą ku północy mieszkający). Inne wiadomości ma od Wilhelma, biskupa Zelandyi, kanclerza Kanuta W.

Obszerniéj o Adamie ob. Archiv für ältere Deutsche Geschichtskunde t. VI s. 766—892.

16. **Lamberti Hersfeldensis** Annales ex recensione Hessii. (1843. str. XXV. 267.)

Lambert ten, będąc świeckim jeszcze, dobrze obznajmiony z klassyczną literaturą w Hersfeld, gdzie była najsławniejsza w XI. w. szkoła, wstąpił do klasztoru r. 1058 (mając lat 20—24), żeby korzystać z nauki ówczesnego opata Meginhers. W tymże roku wyświęcony na kapłana, zaraz udał się do Jerozolimy. Boże Narodzenie r. 1058 odprawiał w Marowie, na granicy Węgier i Bulgaryi, a w następnym 17 września (1059) wrócił. W r. 1071 był posłany jako wizytator do klasztoru w Sigeberg i Salfeld. Przy zajęciu klasztoru chwile wolno poświęcał autorstwu. Najprzód opisał wierszem wojnę między Saksonią a Turyngią; później historyę klasztoru w Hersfeld ok. r. 1074. Lecz obadwa dzieła teraz nie są znane. Tylko historyę klasztoru skrócił jakiś zakonnik w Hamersleben i ten wyciąg się dochował. W całości zostały się *Annales* zawierające historyą Niemiec. Roczniki te od Adama do r. 703 mają tylko nomenklaturę; potem aż do r. 1039 znajdują się notaty z historyi Germanii politycznéj i kościelnéj. Wszystko to prawie dosłownie wyjęte z Annales Hersfeldenses (od r. 972—982 późniéj dociągnięto do r. 1039 z Roczników Hildesheimskich). Rocznikami Hersfeld. posiłkował się Lambert; bo Annalista Ottenburański (Monum. Germ. Script t. V.) chociaż ani Lamberta, ani Roczników Hildesheimskich nie widział, jednak zgadza się z Lambertem aż do r. 1040. Oprócz tego Lambert uzupełniał z Roczników Altaheńskich, a może też przed nim kto już porobił dopiski z Altaheńskich roczników do Hersfeldzkich. Od r. 1040 już sam z własnego doświadczenia pisał rzeczy włoskie i innych krajów z opowiadania drugich. Przychylny Grzegorzowi VII. Był na usługach Henryka IV. Surowy prawdomówca.

17. **Vita Heinrici IV.** *Imperatoris* ex recensione Wattenbachii. (1855, s. IV. 34.)

Jest to panegiryk, zaraz po śmierci Henryka IV pisany ze łzami. Gdyby był autor choć trochę oszczędniéj sypał pochwały swemu bohaterowi, możeby kto uwierzył. Lecz zbyt przesadził; bo opowiada, że nie było człowieka pobożniejszego etc. nad Henryka. Widocznie pisał jakiś dworak, któremu pochlebstwo w głowie przewróciło. Wattenbach (w przedmowie) domyśla się, że to był Otbert, biskup Leodyjski, który nieszczególną ma reputacyą u współczesnych. Zestawić ten panegiryk z następującem dziełkiem:

18. **Brunonis** De Bello Saxonico liber (1843. s. IV. 136.)

Bruno, duchowny Magdeburski, a potem Merseburski, opisał współczesną wojnę Saksonów z Henrykiem IV. Straszny jest tu obraz okrucieństw i zepsucia w Henryku IV. Pisał Bruno w r. 1082; opowiada to tylko, co dostatecznie sam sprawdził; czego zaś nie sprawdził, o tém wyraźnie wspomina, że ma z wieści powszechnéj.

19. **Ottonis episcopi** Frisigensis Opera ex recensione Rogeri Wilmans, (1867. 2 vol. str. L. 500, i XX. 350. z przedmową Wilmansa). W tomie I. Chronicon, w drugim inne pisma.

Otto jest filozof; jedyny swych czasów historyk, u którego wszystkie fakta dążą do jednego celu, od Boga naznaczzonego. Do r. 1106 idzie za poprzednimi kronikarzami, chociaż od czasu do czasu wtrąca wiadomości zasłyszane przez siebie. Jedno wydanie kroniki sięga r. 1146. drugie 1156, lecz pierwsza edycya zaginęła. Z drugiego wydania znane są tylko 4. codices całe i nienaruszone; inne zaś albo niecałe, albo interpolowane. Opisuje je Wilmans w przedmowie do kroniki Ottona. Dołączona tu Continuatio San-Blasianado r. 1272. Oprócz Kroniki napisał jeszcze w r. 1158:

Gesta Friderici; obejmują najprzód dzieje przodków Fryderyka I, a potem samego Fryderyka od 1152—1156 r. Odtąd zaś aż do r. 1158 z zapisków Ottona kontynuował Ragewin (poczynając od księgi III). Późniéj zdaje się, że tenże Ragewin napisał dodatek obejmujący historyę do r. 1168. Na końcu jest *Epistola de Friderici I. Hierosolimitana expeditione,* z rękopismu z XIII w. z tytułem: *Epistola de morte Friderici Imp.* († 1190) pisany przez naocznego świadka.

Rzecz dziwna, że *J. Szujski* (Hist. t. I. s. 115. cf. tabl. chron. 7.) twierdzi, jakoby o upokorzającem przyjęciu Bolesława Kędzierzawego r. 1159, w Kargowie (Krzyszkowie) nikt więcéj nie donosił nad Wincentego Pragskiego († po r. 1174). Tymczasem Otton stryj Fryderyka I (a raczéj Regewin z papierów Ottona piszący księgę III. *Gestor. Frider. Imp.*) dokładnie opowiada o całéj wyprawie; że miała ona miejsce w sierpniu 1157 r. (nie 1156). Bolesław musiał przysiądz, że nie wypędził brata na przekor cesarstwu rzymskiemu; przyrzekł dać 2000 grzywien cesarzowi, książętom cesarstwa 1000, cesarzowéj 20 grzywien złota, a dla dworu cesarskiego 200 grzywien srebra za to, że się nie stawiał na dworze (curia); przysiągł udać się na wyprawę włoską i w nadchodzące święta Bożego Narodzenia przybyć do Magdeburga, dla pogodzenia się z bratem. Kazimierz brat Bolesława z wielu panami był oddany jako zakładnik. O przywróceniu zaś wypędzonego brata nie ma nic Otton. Wie tyllko, że Bolesław ani do Magdeburga, ani na wyprawę włoską nie przybył. (Grzywny zaś zapewne zaraz były ściągnięte). W téj wyprawie towarzyszył Fryderykowi Bolesław Czeski i tak się dzielnie odznaczył, że na drugi rok Fryderyk z księcia uczynił go za to królem czeskim. Tem się tylko Otton różni od powszechnie znanych dziejów, że u niego trzech synów Krzywoustego: *Bolizlaus* (Bolesław Kędzierzawy), *Gazemirus* (Kazimierz Sprawiedliwy, przez ojca wypuszczony przy podziale) i *Bilizlaus* (Władysław II) mieli się podzielić królestwem ojca. Wie też Otton, że *Bilizlaus* jest najstarszym; ale żonę jego nazywa Getrudą (nie Agnieszką). Zresztą zgadza się z naszą historyą. Nawet nazwiska miejscowości mało przekręca: *Glogowa, Bitum, Poznan, Crisgowe, Frodezlaw* (Wrocław), każdy łatwo pozna. Ob. *Gesta Frider.*l. III. u III. u. 1—5. 12. 13.

20. **Herborti Dialogus** de Vita Ottonis Episcopi Babenbergensis. Ex recensione Rudolfi Köpke. (1868. s. XVI. 166).

Dawno poszukiwane dzieło znane tylko z wyciągów.

Dopiero w r. 1865 odszukano *codicem* z XVI wieku.

Herbort nie żył z Ottonem razem, lecz od dwóch naocznych świadków i przyjaciół świętego Ottona, Tiemona i Sefryda (którzy

tu są interlokutorami) zebrał opowiadania w roku 1159. Umarł Herbot r. 1168. Otton był na dworze Władysława Hermana; stąd żywot niniejszy obchodzi i historyę Polski. Na końcu *Dialogu* są dwie mowy *in memoriam beati Ottonis*.

21. **Monumenta Welforum** antiqua. Editore Ludovico Weiland Ph. D. 1869. str. 63.

Autograf pisany ok. r. 1185 w klasztorze Weingarteńskim (dawniéj Altorf) blisko Rawensburg. Autor opisuje historyę książąt Welfów dawniejszą i współczesną (do 1192), lecz kontynuowaną (Continuatio Staingademensis) przez kogo innego, potem z Hugona a S. Victore i Honoriusza Augustodun. (Continuationes Weingartenses.)

22. **Helmoldi Presbyteri** Chronica Slavorum. Ex recensione J. M. Lappenbergii. (1868. s. 220).

Opisuje historyę Słowian nadelbiańskich od r. 1066—1171. Autor żył między Słowianami; zmarł po r. 1177. Źródła miał następujące: 1) Adama z Bremy, Hist. Ecc i De situ Danor. 2) Vita S. Willchaldi ep. 3) Eggehardi Chronica. 4) Annales S. Disibodi (z połowy XII w.) 5) Chronica Saxonum, albo z niéj powstałe Annales Palidenses. 6) Vita Viceclini eppi, inna od téj którą dziś mamy. 7) Wreszcie dyplomata. Po dokładniejszą o Helmoldzie wiadomość odsyłamy do *Helmolda Kronika Słowiańska z łac. przeł. przez J. Papłońskiego.* Warszawa 1862 8⁰. Uzupełnieniem Helmolda jest

23. **Arnoldi Chronica** Slavorum. Ex recensione J. N. Lappenbergii. (1868. str. 295).

Arnold kiedy się urodził, niewiadomo; ale od dzieciństwa był sierotą. Zdaje się, że należał do duchowieństwa Lubeki; prawdopodobnie zmarł r. 1214. Napisał kronikę przed r. 1210. Podaje w niéj dzieje północnych Słowian za panowania Henryka VI. Filippa i Ottona IV, dzieje Danii i wyprawy krzyżowe do roku 1209. Pisarz to rzetelny; opisuje na mocy dokumentów, lub z opowiadania naocznych świadków.

24. **Ryccardi de Sancto** *Germano Notarii* Chronica. (1864. str VIII. 106).

Sancti Germani miasto niedaleko Montre-Casino. Ryccardus ur. przy końcu XII w. przez Fryderyka II cesarza użyty do spraw publicznych, opisał dzieje swéj ojczyzny od śmierci króla Wilhelma II (1189), aż do Fryderyka II. ces. (1243). Chociaż miał na względzie sprawy Włoch południowych, jednak dotyka i wypadków gdzieindziéj zaszłych.

25. **Gisleberti Chronicon** Hanoniense, ex recensione Wilhelmi Arndt. (1869. st. 312.)

Gislebert żył na dworze Baldwina V. hrabiego Hainaut; imię jego na 45 dyplomatach (których w przedmowie swéj Arndt tutaj treść wypisuje). Od r. 1175 widzimy go kapelanem Baldwina V. Pełnił zarazem obowiązki kanclerza i pierwszego ministra. Do wszystkich spraw ważniejszych używany i ciągle sprawom publicznym oddany, prawie w bezustannéj był podróży po środkowéj Europie. Zmarł między 1223—1225 rokiem. Kronikę swoją napisał około r. 1200 objąwszy dzieje współczesne od r. 1170—1195 na które sam patrzał; mianowicie wojny krzyżowe. Zdaje się, że to tylko szkic dzieła pełniejszego; bo niektórych rzeczy nie zamieścił autor, chociaż obiecał.

Przy niniejszem wydaniu Kroniki Gisleberta są dodatki:

1) *Ministeria Curiae Hanoniensis.*

Ciekawy spis osób i obowiązków na dworze hrabiów Hainaut przez Gisleberta. Między innemi znajduje się tam; *Iwanus de Frameriis*, widocznie jakiś Iwan moskal; — *Walcherus de Craco* (czy nie waligerz z Krakowa?), jego wnuk *Petrus de Buseleria*, i *Thomas de Craco.*

2) *Charta Pacis Valecensis* r. 1114. Konstytucya dla hrabstwa Valencienne bardzo liberalna.

26. Wyszły jeszcze w tymże zbiorze *Annales Poloniae.*

(Ciąg dalszy nastąpi.)

— Berlińska *Germania* z d. 28 paźdz. ma korespondencyą z Poznania, w któréj znajdujemy wielkiéj doniosłości wiadomość. Oto co czytamy:

„Z Wołynia piszą do krakowskiego *Czasu*, że w owych prowincyach powszechnie mówią o zawiązanych przez rząd rosyjski układach z Apostolską Stolicą. Korespondent nie daje wiary tym wieściom, atoli co do mnie, mogę wam zaręczyć z wszelką pewnością, że tą razą rzeczywiście toczą się z Rzymem układy. Otoczenie Ojca św. jawnie o tym mówi i nie widzę też powodu do wątpienia o prawdziwości tego faktu. Przedewszystkim chodzi o powrót z wygnania Biskupów polskich resp. o zupełne obsadzenie stolic biskupich w Królestwie Polskim. Nasze radykalne dzienniki, jak łatwo przewidzieć można, doniesienie to moje przez długi czas rozbierać będą, oczywiście na niekorzyść Stolicy św. tj. będą się starały wmówić w łatwowiernych, że układy owe będą ze szkodą polskiéj narodowości. Większa część dzienników polskich nie umie się wznieść wyżéj i daléj poza sferę marzeń narodowych; interesa religijne są dla nich rzeczą podrzędną. Co do nas, jesteśmy silnie przekonani, że Stolica św. nic takiego nie przedsięweźmie, coby narodowi w jakibądź sposób niekorzystnym być mogło. Dość przypomnieć tylko owe tyle razy powtarzane słowa Piusa IX. *Mio cari Polacchi.* Cieszymy się wielce, że kościół nasz od tylu lat osierocony w Rosyi, znowu swych Pasterzy otrzyma.“

Germania pisze jeszcze:

„Podług wiadomości bezpośrednio z Rzymu pochodzącéj, która całkiém jest wiarogodną, rząd moskiewski poczynił kroki, ażeby na nowo zawiązać dyplomatyczne stosunki z Rzymem. Przed dwoma mniéj więcéj miesiącami pojawił się bowiem nadzwyczajny poseł moskiewski w Rzymie i udał się do kardynała sekretarza stanu Antonellego, w zamiarze konferowania z nim pod względem katolickiego kościoła w Polsce. Otrzymał odpowiedź, że Ojciec św. nie przystąpi dopóty do żadnych rokowań z Moskwą, dopóki polscy biskupi nie zostaną odwołanemi z wygnania. Rząd moskiewski przystał podobno na ten warunek. Podług tego usprawiedliwioną byćby mogła wieść, jaka przed kilku dniami po Wrocławiu obiegała, podług któréj wysoki dostojnik duchowny przejeżdżał przez to miasto do Królestwa Polskiego. Również i pewne oznaki w polityczném położeniu świata zdają się potwierdzać tę wiadomość. Nie należy jednakże mimo to żywić za nadto optymistycznych nadziei pod względem polepszenia położenia Polski, ponieważ Moskwa, która obecnie rozpoczęła rokowania z Rzymem, gotową jest je zerwać każdéj chwili, skoro tylko polityczne konstelacye inaczéj się ukształtują.“

Powtarzamy: wiadomość powyższa jest niesłychanie ważną, a możemy i z naszéj strony powiedzieć, że ma dobrą podstawę wiarogodności. Kiedy znany agent rządu włoskiego, p. Kulczycki, dawniéj tylokrotnie do rozmaitych gazet podstępnie donosił o toczących się wrzekomo układach między rządem rosyjskim a Stolicą Apostolską, myśmy fałszom jego złośliwym stanowczo zaprzeczali, i pokazało się, żeśmy mieli słuszność. Dziś, kiedy, jak nam donoszą, rzeczywiście jest w Rzymie mowa o układach, pośpieszamy fakt ten podać do wiadomości. Samo się przez się rozumie, że układy z Stolicą Apostolską, nie mogę być ze szkodą Kościoła, jak to dawniéj p. Kulczycki chciał wmówić w łatwowiernych.

— Z téjże korespondencyi w *Germanii* dowiadujemy się, że trzech członków Deputacyi Wielkopolskiéj do Rzymu na jubileusz Ojca św. wysokie ordery papiezkie otrzymało. Wymieniony jest prezes téjże Deputacyi, p. Józef Morawski, dyrektor Ziemstwa.

— Na ostatku korespondent poznański zaręcza, że wkrótce nowy katolicki dziennik w mieście powstanie. Redaktorem jego ma być młody uzdolniony pisarz z Krakowa. Rzeczywiście, czas wielki, aby społeczeństwo nasze nie pozwoliło się już nadal terroryzować koteryi radykalnéj, która owładnęła jedyne pismo polityczne u nas i do syta z monopolu korzysta.

Powtórzymy za korespondentem poznańskim o *Dzienniku:*

„Trudno sobie wyobrazić, jak nieudolnie pismo to jest redagowane. Nie ma w nim ni logiki, ni systemu, ni politycznego zmysłu i planu — same w nim tylko liberalne frazesa.“

Wiadomości potoczne.

— Podajemy dziś na czele pisma naszego w tekście łacińskim Allokucyą Ojca św. mianą na Konsystorzu dnia 27. paźdz. Tłomaczenie Allokucyi zamieścimy w przyszłym numerze, również wykaz kapłanów prekonizowanych na Stolice Biskupie.

— Jesteśmy proszeni o doniesienie, że w domu OO. Jezuitów w Śremie na piérwszą koléj rekolekcyi już wszystkie miejsca zamówione zostały. Na drugą koléj jest jeszcze przeszło 20 miejsc wolnych, na trzecią około 40. — Wiadomość niniejsza

przyczyni się może do tego, że ci którzy się nie zgłosili jeszcze i bez zgłoszenia przyjechać zamyślali, wstrzymają swój przyjazd i oszczędzą i sobie i OO. Jezuitom przykrości.

— Wczorajszy (251) numer *Dziennika poznańskiego* przynosi z „Prowincyi" korespondencyą, w której czytamy żale nad zaniedbywaniem języka ojczystego w rozmaitych okolicznościach życia polityczno-społecznego. Tu zaraz nadmieniamy, że korespondent „z Prowincyi" byłby dopełnił obowiązku obywatelskiego, gdyby nasamprzód zwrócił się był z upomnieniem do samegoż *Dziennika*, który do takiego doszedł upadku, nawet pod względem czystości języka, iż oburzać się musi każdy miłośnik ojczystéj mowy, czytając te łamańce stylistyczne, i widząc tę zastraszającą powódź cudzoziemskich wyrazów i bezmyślne, a nad wyraz wszelki nieudolne tłomaczenie z niemieckiego. Zadziwia nas, iż nikt jeszcze nie miał téj cywilnéj odwagi, by głos podnieść w obec *Dziennika pozn.*, który i pod tym względem monopolu na wszelką bezkarność spokojnie zażywa. Czytaliśmy nieraz w *Dzienniku* ustępy, które chyba uczeń kwinty gimnazyalnéj, a nie samże naczelny redaktor zdolen był napisać.

Nie rozszerzamy się zresztą nad tą sprawą: nam chodzi o co innego. Otóż korespondent „z Prowincyi" zaczepia w sprawie językowéj duchowieństwo nasze i tak się w nieszczęśliwym pomięszaniu odrębnych rzeczy odzywa:

Przy téj sposobności wypadnie nam zawadzić o jakąś część szanownego duchowieństwa naszego. Od czasu jak ta pewna część jego stanęła w otwartéj walce z dotychczasowemi zasadami polskiego katolicyzmu, spotykamy często nawet u duchownych, do téj partyi nie należących, pisma niemieckie tendencyi wyłącznie katolickiéj jak Breslauer Hausblätter, a w ostatnich czasach berlińską Germania. W ten sposób mścić się na dziennikarstwie polskiém, jest co najmniéj niepatryotycznie, jeżeli komu wstrętnym jest „heretycki Dziennik," to jeszcze tak ubodzy nie jesteśmy, aby dla zupełnego braku pism pożądanéj tendencyi kapłan-Polak trzymać miał Germanią „Zeitung für das deutsche Volk." Naród polski catholicissimus — a polski kapłan od Niemców katolicyzmu uczyć się ma?

Nie rozumiemy zgoła korespondenta, ani jego „polskiego katolicysmu." „Polski katolicysm," jaki wyznaje, jest po prostu nonsensem. Radzibyśmy wiedzieć, jakie to są *„zasady"* owego „polskiego katolicysmu;" my po staremu wierzymy w *święty rzymski katolicki* Kościół, choćbyśmy przezywani wciąż byli „ultramontanami;" „polskie katoliki" mogą sobie wierzyć w Doellingera, albo w Libelta, albo w *Dziennik poznański*, lub wreszcie dla odmiany, w — *Tygodnik Wielkopolski*.

Korespondent wykrzykuje: *„Naród polski catholicissimus."*

Prawda, to téż pociecha nasza, nas *rzymsko-katolickich* Polaków, a nie was, „polskie katoliki" z waszym liberalismem czy nihilismem, z waszą płytkością w głowach, a czczością w sercach, z waszą niedouczonością a hałaśliwą krzykliwością bez sądu i rozumu.

Co wreszcie korespondet dziwacznie pisze: iż „polski kapłan chce się od Niemców uczyć katolicyzmu," — to i niedorzeczność i obelga razem. Mamy wszyscy kapłani nasz rzymsko-katolicki katechizm, i z niegośmy się nauczyli co nam potrzeba; nie z inszego téż uczyli się i Niemcy katolicy, — od nich więc, cobyśmy się za *niemieckiego* katolicyzmu nauczyć mieli, nie rozumiemy.

Co się zaś tyczy czytania pism katolickich czy niemieckich, czy francuzkich, — kto to komu wzbronić ma? Czytacie wy bezecne romansidła i niemieckie i francuzkie: że który z kapłanów uczciwy dziennik katolicki, choć niemiecki, trzyma, toż zbrodnia?

Nie ma i nie może być dla katolickiéj *Germanii* w tym potępienia, że niemiecka, ani „heretyckiemu" czy masońskiemu *Dziennikowi* zalecenia, że polski. Co mi za pożytek, z polskiego niby *Dziennika*, który, nie mówiąc już nic o tym, że mnie nawet radykalnym kaleczeniem języka obraża, komunę paryzką zachwala, masońskie teorye szerzy, klęka przed Garibaldim, Stolicę Apostolską spotwarza, a bunt i rozdwojenie w duchowieństwie głosi?

Co uczciwszego w narodzie a roztropniejszego, ze wstrętem jéno największym może brać do ręki pismo poznańskie, które śmiesznie na organ europejskiego zakroju pozuje, a elementarnych w niczym nie zna pojęć, a nawet znośną jako tako nie umie odzywać się polszczyzną.

— *Univers* donosi, że podpisy pod nową petycyą do rządu francuzkiego na rzecz praw Ojca św. wynoszą już 59 tysięcy.

— *Annales religieuses d'Orléans* donoszą, że najpierwszém staraniem Arcybiskupa Paryzkiego Guiberta będzie bezzwłoczne przywrócenie w kościele paryskim liturgii rzymskiéj. W Orleanie dotychczas nie jest ona jeszcze w użyciu.

— Dzienniki masońskie rozpisywały się z wyraźną uciechą, że Misya Mgra Franchi w Konstantynopolu całkiem się nie udała. Otóż *Univers* z dnia 29. paźdz. otrzymał wiadomość, że missyja ta dzięki przedewszystkiém osobistemu przyczynieniu się sułtana, jak najświetniéj się powiodła.

— *Ziemia święta.* Ks. Ratisbonne pisze pod dniem 10 serpnia, do jednego ze swoich przyjaciół na Szląsku:

„Nasz dom główny i nasze zakonnice w Paryżu prawie cudem ocalały od prześladowań Kommuny; mogą śpiewać pieśń dzieci Izraela, które bez szkody wyszły z ognistego pieca w Babilonie. Brat mój Teodor Ratisbonne, przełożony kongregacyi Siońskiéj, szczęściem był nieobecny; niezawodnieby go rozstrzelano.

„Dziś muszę panu także udzielić smutnéj nowiny. Nasza missya w Ziemi świętéj poniosła ciężką stratę. Matka Borromea, godna przełożona klasztoru Ecce-Homo, po trzyletniem prawie męczeństwie, zakończyła życie w Sobotę 29 lipca. Śmierć ta mocne sprawiła wrażenie na wszystkich; boleść i łzy naszych biednych sierot były ogromne: ale téż i całe miasto Jerozolima, które uważało matkę Borromeę jako świętą, wzięło udział w naszéj stracie. Na pogrzeb zebrał się tłum wielki: Patryarchat, Franciszkanie, Siostry św. Józefa, konsulowie katoliccy, ludzie wszelkich wyznań i wszelkich stanów, stawili się na ten smutny obchód. Po raz pierwszy zrobiliśmy użytek z naszéj krypty pogrzebowéj. Obawialiśmy się protestacyi ze strony władz tureckich, ale chwała Bogu, wszystko przeszło bez przeszkody. Zwłoki matki Boromei spoczywają pod sklepieniem Ecce-Homo. Jaki zaszczyt dla Córy Syonu i dla całéj kongregacyi!"

— *Japonia.* Do wychodzącego w Rzymie dziennika *Corespondence de Rome* nadesłano następujący list z Jokohamy, pisany dnia 26 czerwca r. b. Dzień 17 czerwca będzie odtąd pamiętną datą w Kościele, a świat katolicki wszędzie go uroczyście będzie obchodził. Tak i w Japonii, gmina katolicka pragnęła przyłączyć swój głos do jednozgodnego objawu miłości synowskiéj i poświęcenia. Kościół za mały był do pomieszczenia tłumu wiernych wszelkiéj narodowości, przybyłych na obchód uroczystości ich wspólnego Ojca. Francyę reprezentowali godnie: jéj poseł, oficerowie i żołnierze.

Ksiądz Petitjean, nasz Wikaryusz Apostolski, celebrował Mszą świętą i złożył u stóp Jezusa życzenia, jakiemi wszyscy byliśmy dla Ojca świętego przejęci.

— *Semaine Religieuse* z Tornai ogłasza opis pielgrzymki na intencyą Ojca św. odbytéj, do kościoła Najświętszéj Panny w Presles. Należało do niéj przeszło cztery tysiące ludzi z doliny Charleroi. Po nabożeństwie hrabia d'Outremont przyjmował w zamku swoim pielgrzymów ze wspaniałą gościnnością.

— Dnia 1 października, jako w niedzielę Różańcową, we Florencyi odbywało się nabożeństwo w kościele Dominikańskim, zwanym Santa Maria Nocella, na podziękowanie Bogu za zwycięztwo pod Lepantem, k tórego w tym dniu trzecią stuletnią rocznicę obchodzono. Arcybiskup florencki ks. Limberti, znajdował się na tém nabożeństwie, po którego skończeniu, gdy wsiadł do karety i do swego pałacu miał wracać, został znieważony przez kilku młodzieńców oczekujących go przed kościołem. Przywitali go oni naprzód gwizdaniem, a potem zuchwalsi zaczęli ciskać na karetę kamieniami. Żołnierze gwardyi bezpieczeństwa, znajdujący się wtedy na placu, sprowadzeni przez wiernych obecnych temu nadużyciu, przyaresztowali dwóch czy trzech winnych.

Nakładzca i Redaktor X. J. Stagraczyński w Poznaniu. — Czcionkami drukarni Tygodnika katolickiego (A. Schmaedicke) w Poznaniu.
W komisie L. Streisandta w Grodzisku.